www.turkishstudies.net/turkishstudies

Turkish Studies

eISSN: 1308-2140

Research Article / Araştırma Makalesi

Emîn Feyzî ve Şu'â'ât

Emîn Feyzî and Şu'â'ât

Yasemin Alper*

Abstract: Emîn Feyzî, XIX. he is an artist who was born in Süleymaniye in the second half of the century and wrote poetic and prose works. The artist, whose main occupation is military service and who has risen up to the rank of heritage, is retired on the grounds that he is too busy with science and art. Emîn Feyzî, who continued reading and writing activities throughout his life, passed away in 1929 in Istanbul Darülaceze. The artist who authored his works mainly during the Constitutional Period; He followed and was influenced by artists such as Muallim Nâcî, Nâmık Kemâl and Tevfik Fikret, each of whom constituted a school. Emîn Feyzî's work titled *Şu'â'ât*, published in Istanbul in 1911, is an original work in which he put forward his own verse style. In this work, there are 47 poems in various verse forms and 32 of them were written in ghazal verse form. Using the prosody meter in his poems, Emîn Feyzî successfully applied this measure to his poems. The poet did not use pseudonym in any of his poems, gave a title to all the poems he wrote, evoking the subject of the poem, and the place and date of the poems were written at the end. Emîn Feyzî is a poet who has mastered classical poetry as a Constitutional Period artist. The poems of the artist, who uses the vezin, mazmun and rhetoric in accordance with the tradition, can be classified under various subject headings. Although it is difficult to classify certain poems in Emîn Feyzî's *Şu'â'ât*, there are generally poems on military service, love, literature, art, education, work, wisdom, advice, belief, praise, politics, thought and complaint is found.

Structured Abstract: Ottoman Empire, III. Selim started to care about the West and tried to renew the old institutions under the name of "reform" with some reforms. However, these efforts were insufficient, and the need for a stronger regeneration in the next century became indispensable. XIX. Century is a period in which the Ottoman Empire put forward a radical will for change and officially initiated new regulations in almost every field for this purpose. These arrangements, called "Tanzimat" and hoped to be auspicious and auspicious, are also supported by the intellectual and mental efforts of the Ottoman intellectuals. In the West, which is accepted as the source of innovation and change, important European cities, especially Paris and London, are seen as the centers of attraction of civilization. Many Ottoman youths travel to major European cities to meet with Western-style education and thinking. The "enlightened Notion" they have acquired from here becomes the initiator of the old and new conflict when they return to their country.

In this period, the educated population from the West comes with support from some intellectuals who desire change and minorities who are not alien to the Western mentality. The change in mentality begins to manifest itself concretely in the literary field. Writers who resist change; While they desire to continue the classical understanding in form and content, many advocates of the new mindset try to create works similar

* Dr., Bağımsız Araştırmacı

Dr., Independent Researcher

ORCID 0000-0001-7640-2696

yaseminalper16@gmail.com

Cite as/ Atıf: Alper, Y. (2021). Emîn Feyzî ve Şu'â'ât. *Turkish Studies*, 16(3), 1109-1162.

<https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.51134>

Received/Geliş: 28 April/Nisan 2021

Accepted/Kabul: 20 June/Haziran 2021

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 25 June/Haziran 2021

CC BY-NC 4.0

to the masters they emulate from the West with the idea of new form to new content. Some intellectuals, on the other hand, tend to be broader and holistic by using both new and old styles together. Such diversity seen in the intellectuals essentially lays the groundwork for later literary understandings as an indicator of serious pursuits. Mehmed Emîn Feyzî Bey is one of the artists who emanated in this colorful and diverse environment of thought and discussion. The artist mostly works on I. Constitutional, despotism and II. It creates in the periods of legitimacy.

Mehmed Emîn Feyzî, who created a unique style in literary by bringing together the identities of military, teacher and writer in person; he is an artist who has remained hidden. In this article, information was given about Mehmed Emîn Feyzî, an artist who was born in 1862 in Süleymaniye and died in Istanbul in 1929, and his verse work *Şu'â'ât* was examined. After the life, literary personality and works of the poet were introduced in the study, the determinations regarding the shape and content of *Şu'â'ât* were included, and finally the translation of the work was added to the end of the study. Emîn Feyzî has been in the military profession and has risen to the rank of inheritance, but he was retired from this profession against his will because he was engaged in science and education too much. Emîn Feyzî wrote poetic and prose works during his 67 years of life and was interested in philosophy, wisdom, mathematics, history and education. Besides the printed works of the artist, who reflects the subjects of his interest to his works, there are also works that have not been found yet. Mehmed Emîn Feyzî is one of the artists of this period since he mostly gave his works during the Constitutional Period. As an artist and officer with an intellectual perspective, he followed and was influenced by important thinkers and artists such as Muallim Nâci, Nâmık Kemâl, Tevfik Fikret. It is possible to see the traces of the interaction with the artists mentioned in *Şu'â'ât*, which is one of the printed poetry works, and in the Addition-i *Şu'â'ât*, which is an addendum to this work, which was made by the poet later.

Şu'â'ât was printed in 1911 in the Istanbul Nişan Babikyan printing press. The work, which contains 47 poems in various poetry forms, has other printed copies besides the one in the University of Toronto Library. Work; Although it consists of poems written in classical poems such as ghazal, mesnevi, murabba, muhammes, 32 of these poems were written in ghazal verse form. *Şu'â'ât* is a work mainly of ghazal. All of the poems are named specially and the place and date of the poems are written at the end. Emîn Feyzî, who does not use pseudonym in his poems, listed the first three of his poems he collected in *Şu'â'ât* according to a protocol. The first poem consists of prayer and supplication to God. The second poem is Hz. It is a poem containing a request for help from Muhammet. The third poem was written on Sultan V. Mehmet Reşat's ascension to the throne. After this poem, no protocol or layout systematic is seen in the work. The poems of the artist, who dominated classical poetry as a Constitutional Period artist, who used the rhetoric, mazmun and rhetoric in accordance with the tradition, can be collected under various subject headings. Although it is not possible to classify certain poems with certain lines in Mehmed Emîn Feyzî's *Şu'â'ât*, there are generally poems on military service, love, literature, art, education, wisdom, advice, belief, praise, politics, thought and complaint.

Artist; He uses metaphors such as being influenced by nature, the attitude of the lover against the arrival of spring, the desire to see the beloved, and the rose-nightingale. However, Mehmed Emîn Feyzî shows a different tendency in terms of the meaning attributed to the beloved and its beauty elements. It processes the idea that beauty is unfaithful and beauty is exaggerated. The same tendency of differentiation can be seen in the poetry forms used by the poet. In *Şu'â'ât*, the poet uses 4 new, original poetry forms inspired by different poetry forms as well as classical poetry forms.

Keywords: New Turkish Literature, Constitutional Period, Emîn Feyzî, *Şu'â'ât*, Poetry.

Öz: Emîn Feyzî, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Süleymaniye'de dünyaya gelmiş manzum ve mensur eserler telif etmiş bir sanatçıdır. Asıl mesleği askerlik olan ve miralay rütbesine kadar yükselen sanatçı, bilim ve sanatla fazla meşgul olduğu gerekçesiyle emekli edilir. Yaşamı boyunca okuma ve yazma faaliyetlerini sürdüren Emîn Feyzî, 1929 yılında İstanbul'da Darülaceze'de vefât eder. Eserlerini ağırlıklı olarak Meşrûtiyet Döneminde telif eden sanatçı; Muallim Nâci, Nâmık Kemâl ve Tevfik Fikret gibi her biri edebî ekol sayılan sanatçıları takip eder ve bu sanatçılardan etkilenir. Emîn Feyzî'nin 1911'de İstanbul'da bastırdığı *Şu'â'ât* adlı eseri kendi nazım üslubunu ortaya koyduğu orijinal bir eserdir. Bu eserde, çeşitli nazım biçimlerinde 47 adet şiir bulunur. Bu şiirlerin 32'si gazel nazım biçiminde yazılmıştır. Manzumelerinde aruz vezni kullanan Emîn Feyzî, bu ölçüyü şiirlerine başarıyla uygulamıştır. Şair; hiçbir

şiiirinde mahlâs kullanmamış, yazdığı tüm şiirlere şiirin konusunu çağrıştıran başlıklar vermiş, manzumelerin sonuna yazıldığı yer ve tarih kaydı düşmüştür. Emîn Feyzî, Meşrûtiyet Dönemi sanatçısı olarak klasik şiire hâkim bir şairdir. Vezin, mazmun ve söz sanatlarını geleneğe uygun kullanan sanatçının şiirleri, çeşitli konu başlıkları altında sınıflandırılabilir. Emîn Feyzî’nin *Şu‘â‘ât*’ında bazı şiirleri kesin çizgilerle sınıflandırmak güç olsa da eserde, genel olarak askerlik, aşk, edebiyat, sanat, eğitim, eser, hikmet, inanç, öğüt, övgü, siyaset, düşünce ve şikâyet konulu şiirler bulunur.

Anahtar Kelimeler: Yeni Türk Edebiyatı, Meşrûtiyet Dönemi, Emîn Feyzî, *Şu‘â‘ât*, Şiir.

Giriş

XIX. yüzyıl, Osmanlı Devleti’nin köklü bir değişim iradesi ortaya koyduğu ve bu amaçla resmî olarak hemen her alanda yeni düzenlemelere giriştiği bir zaman dilimidir. Adına “Tanzimat” denilen ve kutlu, hayırlı olması umulan bu düzenlemeler, Osmanlı aydınlarının fikrî ve zihnî çabalarıyla da desteklenir. Yeniliğin ve değişimin kaynağı olarak kabul edilen Batı’da özellikle Paris ve Londra başta olmak üzere önemli Avrupa kentleri, medeniyetin câzibe merkezleri olarak görülür. Pek çok Osmanlı genci, Batı tarzı eğitim ve düşünce sistemiyle buluşmak üzere belli başlı Avrupa şehirlerine gider. Buradan edindikleri aydın zihniyetiyle ülkelerine döndüklerinde eski ve yeni çatışmasının da başlatıcısı olurlar. Bu dönemde Batı’dan gelen eğitilmiş kesime içeride değişimi arzulayan bir kısım aydınlarla Batılı zihniyete yabancı olmayan azınlıklardan destek gelir. Zihniyetin değişmeye başlaması edebî sahada da somut olarak kendini göstermeye başlar. Değişime direnen kimi sanatçılar; klasik anlayışı biçim ve içerik olarak devam ettirme arzusu taşıırken yeni zihniyetin pek çok savunucusu, yeni muhtevaya yeni biçim düşüncesiyle Batı’dan öykündükleri üstatlara benzer eserler vücuda getirmeye çalışırlar. Bir kısım aydın yeni ve eski tarzın imkânlarını birlikte kullanarak daha geniş ve bütüncül olma eğilimi gösterirler. Aydınlar da görülen böylesi çeşitlilik, esasında ciddi arayışların bir göstergesi olarak sonraki edebî anlayışlara zemîn teşkil eder. Sözü edilen bu çok renkli düşünce ve tartışma ortamında yetişen sanatçılardan biri de Emîn Feyzî Bey’dir. Sanatçı, eserlerini daha çok I. Meşrûtiyet, İstibdat ve II. Meşrûtiyet Dönemlerinde oluşturur. Asker, öğretmen ve yazar kimliklerini şahsında bir araya getirerek edebî anlamda kendine özgü bir tarz oluşturan Emîn Feyzî; bugüne kadar adından pek fazla söz edilmemiş gizli kalmış sanatçılardan biridir.

1. Mehmed Emîn Feyzî’nin Hayatı

Asker, öğretmen, manzum ve mensur eser müellifi olan sanatçının asıl adı Mehmed Emîn Feyzî’dir. Sanatçı, 1862’de Süleymaniye’de dünyaya gelir. Babası Derviş Abdülkadir Ağa’dır. Emîn Feyzî, ilkökul ve ortaokul eğitimlerini memleketi Süleymaniye’de tamamlar. Lise öğrenimi için Bağdat’a gider. Bağdat Askerî İdâdî (Lise)’sine kaydolar. Askerî Lise eğitimini başarıyla sonlandırdıktan hemen sonra Osmanlı Devleti’nin pâyitahtı İstanbul’a gider ve dönemin gözde askerî okullarından olan ve III. Selim döneminden itibaren istihkâm ve topçu subayı yetiştiren Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn’a kaydolar. Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn’da askerî eğitimini tamamlayarak Temmuz 1882’de “mülâzım-ı evvel” rütbesiyle topçu subayı olarak mezun olur. Hava değişimi için gittiği Bağdat’ta Askerî Rüşdiye öğretmenini olarak görevlendirilir. Burada Askerî Rüşdiye ile Mülkiye Rüşdiyesi’nde dil bilimi, matematik ve coğrafya öğretmenliği yapan Emîn Feyzî, 1885’te yüzbaşı rütbesine nasbedilir. İstanbul Kuleli Askerî İdâdisinde kitabet öğretmenliği (yazman/kâtiplik eğitimliği) yaparken kendisini destekleyen Altıncı Ordu Kumandanı Recep Paşa’nın aracılığıyla 1892’de binbaşı rütbesinin bir altı olan kolağası rütbesiyle Bağdat Askerî Rüşdiyesi müdürü olarak görevlendirilir. Bir sene sonra yine aynı paşanın desteği ve aracılığı ile Bağdat Topçu Alayı Binbaşılığına terfi eder. Bu görevdeyken aynı zamanda Rüşdiye ve İdâdî okullarının idâri görevlerini de yaklaşık bir yıl kadar yürütür. 1904 yılında Hindistan’a oradan da hac görevini yerine getirmek için Hicaz’a gider. Ağustos 1907’de kaymakam olur. Nisan 1911’de miralay (albay) rütbesine yükseltelen Emîn Feyzî Bey, bu rütbede

Musul Sahra Topçu Alay Komutanı olarak kariyeri parlak bir şekilde ilerlemekteyken “matematik ve edebiyat ile uğraşarak askerlik mesleğindeki vazifelerini akâmete uğratma” suçlamasıyla karşılaşır ve bu nedenle askerlik mesleğinden emekli edilir. Bilim ve sanatla uğraşarak görevini ihmâl etme ithâmı, esasen Emîn Feyzî'nin aydın ve sanatçı kişiliğini bir şekilde tanımlar. Ancak askerî, siyâsî ve ekonomik alanlarda olağanüstü zor dönemlerden geçen ve her alanda mücadeleci bir rûha bürünen Osmanlı Devleti'nde aydın, bilimle ve eğitimle uğraşan bir komutan göze batır, kendisini çekemeyenlerin ileri geri konuşmaları nedeniyle yukarıda belirtilen gerekçeyle “tekaüte sevk” edilir.¹

Mehmed Emîn Feyzî Bey

Askerlik görevinden ayrıldıktan sonra Musul Valisi Süleyman Nazif Bey'in ısrarıyla Musul'da belediye mühendisi olarak görev alır. Burada dört ay kadar çalıştıktan sonra Emîn Feyzî, İstanbul'a gider. Amacı askerlik mesleğine geri dönmektir. Ancak emsali olan arkadaşlarının da emekli edildiklerini öğrenince bu düşüncesinden vazgeçer. Tedavi ve seyahat amacıyla Avrupa'ya gitmeye karar verir. Önce Viyana'da sonra da Paris'te bulunur. 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Dersaadet'e, İstanbul'a döner. İlerleyen yaşıyla birlikte hayatı, zorluk ve sıkıntılarla geçmeye başlar. Bir handa yaşamını sürdürmeye çabalar. Nihayetinde kimsesiz ve bakıma muhtaç kişilere kucak açan Darülaceze'ye gitmek mecburiyetinde kalır ve burada 6 Mayıs 1929 tarihinde vefât eder. Paris Uluslararası Tarih Bilimi Topluluğu üyesi olan Feyzî'nin mezarı, İstanbul Okmeydanı'nda Dârülaceze'ye yakın bir kabristandadır (İnal 1999:429; Tuman 2001: 811; Totonji: 2020: 181).

2. Bilimsel ve Edebî Kişiliği

On dört, on beş yaşından itibaren askerlik eğitimi alan ve en son miralay rütbesine kadar yükselen Emîn Feyzî, bilim ve sanatla meşguliyeti uzun yıllar aslî mesleği olan askerlikle birlikte yürütmüş, gayretli bir sanatçıdır. Emîn Feyzî, küçük yaşlarda ailesinin tercihiyle girdiği askerlik mesleğini kendi iradesiyle severek devam ettirir ancak yaşadığı haksızlık nedeniyle askerlik mesleğinden ayrılarak sanatçı kimliğiyle yaşamını devam ettirir. Sanatçı, hayatı boyunca eser telif etme gayreti içinde olmuş ve tüm maddi birikimini eser neşretme amacıyla matbuat işlerinde sarf etmiştir. Manzum ve mensur eserler telif eden, emekli olana kadar eğitim faaliyetlerinde bulunan Emîn Feyzî'nin yazıları “öğretmen” kimliğini yansıtır. Mensur eserlerinden *İlm ü İrâde*'de inanç ve felsefe konularını bağdaştırarak okuyucularını aydınlatma gayreti içindedir. *Hevâ-yı Nesîmî*'de insan ve tabiat ilişkisini akıl ve hikmet boyutlarıyla açıklar. *Tefrika-yı Riyâziye* ise yine eğitimle ilgili ve askerî öğrencilere yol gösterici işlevde teknik notlar içeren bir eserdir. *Encümen-i Edibân* adlı eserinde ise yazar, sanat ve estetik zevklere hitap ederek yetiştirdiği yörelere ait sanatçıları tanıtır

¹ Emîn Feyzî, bu olayı bir iftira olarak “*Eser-i Hayat-ı Feyzî*”de şöyle anlatır: “Zaman-ı istibdadda Bağdad gibi bir yerde emsalimin zevk ü sefa ile geçirdikleri hâlî vakitleri ben kitap mütâlasına hasır etmişim. Müzevvir ve münafık kimselerin gizli işaretlerle aleyhimde medar-ı istinad ittihaz ettikleri teliflerim o mütâlaların mahsulüdür.”

ve bu sanatçıların eserlerinden seçkiler sunar. Eldeki mensur eserlerinin sonuncusu olan ve kendi biyografisini sergileyen *Eser-i Hayât-ı Feyzî* ise başlı başına bilgilendirici ve satır aralarında hayat dersleri ihtiva eden bir kitaptır. Görüldüğü üzere öğretmen kimliğini mensur eserlerine yansıtan Emîn Feyzî, manzum eserlerinde de bu tarzı ve söylemi devam ettirir. Bu nedenle şairin, yaşamının ve edebî kişiliğinin bir yansıması olan *Şu‘â‘ât*’ında yer yer hüznle karışık hikemî ve didaktik bir söyleyiş hâkimdir.

2.1. Mizâcî ve Karakteri

Vezinli, kafiyeli sözlerden hoşlanan Emîn Feyzî, *Eser-i Hayât-ı Feyzî*’de hayatını “illet, zillet, gurbet ve mağduriyetle geçen bir ömür” sözleriyle özetler. Şair; hastalıklarla mücadelesini, göreviyle birlikte başka nedenlerle memleketinden uzakta yaşamasını, askerlik mesleğinden zorla emekli edilerek mağdur edilmesini ve ömrünün son demlerinde bakıma, ilgiye muhtaç hâldeyken Dârülaceze’de yalnız yaşamasını bu şekilde anlatır. Emîn Feyzî’nin yaşadığı bu sıkıntılı hayat, onun duygu ve düşünce dünyasını önemli ölçüde etkiler. Kendisine ve çevresine duyarlılığını artırır, felsefe ve hikmet konularına ilgi duymasına katkı sağlar ve sanatçı, bu alanlarda eserler telif eder.² Şiirlerinde de sözü edilen konulara temas eden örnekler sıkça görülür. Askerî disiplinle ve belirli etik değerler çerçevesinde yetiştirilen Emîn Feyzî; şiirlerinde doğruluk, erdem, merhamet gibi kavramları yeri geldikçe kullanır:

Tâ küçükten fart-ı gayretle yetişmiş askeriz

Râh-ı ikdâm u mesâ’iye alışmış askeriz

Doğrulukla kesb-i feyz ü re’fet etmiş askeriz [5/3]³

Hemen her şair gibi iltifat edilmekten⁴ ve etmekten⁵ hoşlanan şairin şiirlerinde neşe ve mutluluk pek fazla yer tutmaz. Ondaki sevinç; klasik şairlerdeki gibi baharın gelmesiyle tabiatın canlanması, sevgiliyi görme arzusunun artması şeklinde değildir. Hatta genel eğilimin aksine şair, mey meclisine ve işret âlemlerine sıcak bakmaz. Bu eğlencelerden keyif almaz ve onları gereksiz bulur. Bu nedenle şairi melankolik tabiatlı olarak nitelendirmek mümkündür. Bununla birlikte mahlâs kullanmayan Emîn Feyzî’nin şiirleri onun mütevâzî kişiliğini yansıtır.

2.2. Düşünce Dünyası

Şair, *İlâve-i Şu‘â‘ât*’ta istibdadı eleştirir. Bu eserden önce telif ettiği *Şu‘â‘ât*’ta da istibdadın karşıtı olan hürriyet düşüncesini öne çıkarır. Emîn Feyzî, II. Meşrûtiyet’in ilânı üzerine H.1324/M.1908’de “Hürriyet” başlıklı bir de manzume tertip eder. Söz konusu şiirde Emîn Feyzî, hürriyeti bir teşbih aracı olarak kullanır ve onu çeşitli şekillerde yüceltir. Bu yönüyle şairin, Nâmık Kemâl’in *Hürriyet Kasidesi*’nden esinlendiği söylenebilir. Emîn Feyzî, “Hürriyet” şiirinde, Meşrûtiyet ile hürriyeti özdeşleştirir ve bu yeni yönetim biçiminin ilânı için şükreder. Şaire göre “Meşrûtiyet öncesi dönemde dünya, zulüm ve isyanların hüküm sürdüğü bir savaş alanıdır. Bu savaş alanında zâlimler, ele ele verip ittifak ederek büyük zulümler etmekteydi. Gam ordusu, dünyayı coşkun hüznün selleriyle doldurmuştu. Çok şükür ki hikmetli, bilgili çalabalarla ve yiğitçe, cesurca atılımlarla hürriyet (meşrutiyet) geldi. Onun gelmesiyle zulüm binasının direkleri temellerinden yıkıldı. Devletin ve milletin haşmetli güneşi yükseldi. Meşrûtiyetin sağladığı hür düşünce iklimi ve aklın hükümleri sâyesinde nihayet bu savaş sona erdi.” Emîn Feyzî’ye göre yenilenerek yükselme ve gelişme ortamını sağlayan meşrutiyet ve hürriyettir. Yenilenme ve gelişmeyi isteme ise aklın ve hikmetin vazgeçilmez bir gereğidir.

² Bkz: *İlm ü İrade ve Hevâ-yı Nesîmî* adlı eserler.

³ İlk rakam şiir, ikinci rakam beyit ya da bend numarasıdır.

⁴ Bkz. *Arîze-i Cevabiyye* adlı şiir.

⁵ Bkz. *Hamiyyet* adlı şiir.

Emîn Feyzî, istibdada karşı olduğu gibi, bir asker ve sanatçı olarak sebepsiz ve haksız yere yapılan savaşlara da karşıdır. Onun düşüncesinde “Osmanlı” kimliğine mensup herkes, şiirde vasfedilen kemâlâtı hâizdir (mükemmelliğe sâhiptir). Şair, *Şu‘â‘ât*’ta “Osmanlılık” başlığıyla yazdığı mütekerrir müseddeste ideal bir Osmanlı tipi ortaya koyar. Sözü edilen tipoloji; doğruluk, adalet, insaf ve gerektiğinde düşmana belâ olabilecek cesaret ve kararlılık gibi kavramları ve erdemlerin tamamını içerir.

Emîn Feyzî, topçu miralaydır ve dönemin güçlü savaş aletlerinden topları yakından takip eder. “Top” isimli şiirinde topların savaşta işlevlerini, yıkıcı ve tahrip edici gücünü canlı ve akıcı bir dille tasvir eder. Yazdığı şiir üzerinden üstü örtülü bir şekilde teknolojiye dikkat çeker. Şair, klasik edebiyattaki mey ve işret meclislerine farklı bir gözle bakar. “Şu‘ûn-ı Kevn” adını verdiği 69 beyitlik mesnevisinde belirttiğine göre gerçekte yaşanan bu âlem “bezm-i mey”e benzememektedir. Çünkü hâlihazırdaki yaşamın zevk ve eğlenceyle bir ilgisi yoktur. Yaşanılan her ânın sonu elem ve kederdir. İnsanlar bu dünyada yaşamlarını gam ve elem içinde heder ederler. İrfân ehli olarak nitelendirilen bilge kişiler ise dünyanın bu hâlini görüp gözyaşı dökerler. Şair bu durumu biraz da mübalağa ile şöyle ifade eder: “Onlar o kadar çok ağlar ki eğer bu gözyaşları toplansaydı ikinci bir Nuh Tufânı olurdu.” Söz konusu ifadelerde şairin hüznünün, gerçek manada neşeli olamayışının izleri görülür. Şaire göre netice itibarıyla dünyada elde edilen şeyler gam, keder ve zarardan ibarettir. Esasen dünya, bir baştan bir başa bir mezardır çünkü her yerde ölüm bulunmaktadır. Bu nedenle insan düşünmelidir. Bu dünyaya mezar tamiri için mi yoksa gezip tozmak için mi gelmiştir? Şiirin devamında Feyzî, dünyanın iki farklı yüzüne dikkat çeker. Dünyanın birinci yüzünde bülbüller hoş sesleriyle gülşende şarkılar söylemekte diğer yüzünde ise çilehanede garibanlar zillet çekmektedir. Bu durum şaire dokunur ve çile çekenlerin feryadına katılır. Feyzî, bu olumsuz hâle çâre arar ancak bulamaz. Şair, belirli bir konumda mesut bir şekilde yaşayanlar ile çilekeş bir hayat yaşayanları şiirinde yanyana getirir ve farklı bir bakış açısı sunar. Toplumsal yaşayışa eleştirel bir kapı aralayan şair, bu zıtlığa değinir.

Şair; dünyanın gamlı, kederli işlerinin yanında bir başka hüznün ve tasa sebebinden bahseder. Feyzî’ye göre, bir sevgiliye gönül vermemek gerekir. Zira güzeller vefasız ve aldattıcıdır. Sevgilinin güzel cemali, onun kemâlini gölgede bırakır. Daha doğrusu onun kemâli yoktur, güzelliği ise aldattıcıdır.

Şairin sevgili dışında genel olarak insanlara bakışı da onun temkinli ve insanlara mesafeli tavrını gösterir. Şair, insanoğlunun herbirini birer belâ olarak görür. Çünkü insanlar sürekli olarak birbirleriyle uğraşır. Biri düşmeye görsün, düşene kimse bakmaz, yardımına koşmaz. Eziyet edenler yüzünden o düşkün kişinin feryadı da arşa çıkar. Feyzî, bu yüzden insanlardan yüz çevir, Tanrının lütuflarına sarıl, öğütünde bulunur. Şiirlerinde yer yer çeşitli öğütlerde bulunan ve bir şiirinde “pendimi dinle” şeklinde uyarıda bulunan şair⁶, “tevekkül etmeyi” tavsiye eder. Tanrının verdiklerine şükredilmesi gerektiğini düşünür ve öğütlerine şöyle devam eder: “Tanrının (varlıklar ve olaylar üzerindeki) hikmetlerini düşün. Kederli olsan da bu hâlini halka duyurma. Servete, mala hırs gösterme, gururlanma, makama düşkün olma, kimsenin hakkını gasp etme çünkü bütün elde ettiklerin birgün seni terk eder. Hırs ve tamah, cehennem ateşi gibidir. Ey hırslı, tamahkâr, hasetçi ve iyilik nedir bilmeyen kişi senin bu dünyada bulunmanın ne anlamı var. Bu dünyaya kimler geldi buradan kimler geçti. Nice hırslı insanlar, kudret ve şöhrat sahipleri gelip gittiler. Sen bunlardan ibret al. İrfan sahibi olmak için irfân kelâmına kulak ver. Böylece insanlara faydalı şeyleri işaret eden (kişi) olursun. Yumuşak huylu, temkin sahibi bir insan ol ki dostlarını kırma, incitme. Bunun yanında düşmanın da iyi tanı. Çünkü sana düşmanlık besleyenin gönlü, kırık bir testi gibidir. Onda su nasıl durmaz ise düşmanın gönlünde de mehamet ve yücelik yoktur. Düşmanına düşünceni açıklama, sırrını verme, tedbirli ol ama bil ki tedbir, olacak olanın önüne geçemez. (Bir işe girdiğinde) İnsanların fikrini al ancak Tanrı dilerse başarı meydana gelir. Eğer haksız yere

⁶ Bkz. *İllet-i İşret* adlı şiir.

mücadele eden değilsen Tanrı seni başarılı kılar. Sen ne zenginden ne de fakirden bir şey iste. Eğer isteyeceksen sadece Tanrı’dan iste.”

Şair, dönemin en büyük sıkıntısını tac ve tahtın süsü ve ziynetine sahip olanların çektiğini ifade eder.

Emîn Feyzî, tasavvufa eğilimi olan bir sanatçıdır. *Şu‘â‘ât*’ta bir mutasavvıf kişiye övgü içeren bir şiir yazmış bazı şiirlerinde de beşeri aşkın yerine İlahi aşkın öncelenmesi gerektiğine dair ifadeler kullanmıştır. Yer yer şiirlerindeki nasihat üslubu şairin tasavvufi düşünceden etkilendiğini gösterir.

2.3. Emîn Feyzî’nin Şiir Dünyasına Dâir

Emîn Feyzî’nin *Şu‘â‘ât* adlı şiir kitabında, aruz ölçüsünün mühtelif bahirleri ile klasik nazım biçimlerini kullanılır. Eserde yer alan şiirler genel olarak bir düzene göre tertip edilmemekle birlikte manzumelerin tertibinde kısmen bir protokol uygulandığı görülür. Eserin ilk şiiri olan “Tazarru”, şairin Mekke’de hac ibadetini yaptığı dönemde yazdığı bir murabbadır ve Tanrıya yakarışı ifade eder. İkinci şiir, şairin Hz. Muhammed’in mescidinin ve mezarının olduğu Medine’de yazdığı “İsti‘taf” isimli gazeldir ve bu şiirde de Hz. Muhammed’in yardımı talep edilir. Protokol sıralamasının son halkasını oluşturan üçüncü şiir ise V. Mehmed Reşad’ın cülûsu üzerine Bağdat’ta yazılan “Cülûs-ı Cenâb-ı Pâdişâhî” isimli gazeldir. Protokol bu üçüncü şiirle sona erer. Bu kısımdan sonra şiirler farklı konu ve nazım biçimlerinde herhangi bir tertip kuralı gözetilmeden sıralanır. Benzer konulu şiirler fasılalarla ardışık düzen içinde görünse de bu durum genel bir kural oluşturmaz. Şair, şiirlerini kendi uygun gördüğü şekilde sıralamış; manzumelerini hurûf-ı hecâ ya da nazım biçimlerine göre tasnif etmediği gibi onları kronolojik olarak da tanzim etmemiştir. Şairin söz konusu uygulamaları, onun şahsına özgü bir “tarzı” olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Emîn Feyzî, entelektüel birikimi ve girişimleri olan bir sanatçıdır, Muallim Nâci ve Nâmık Kemâl gibi başlı başına birer “mektep (okul / école)” teşkil etmiş olan sanatçıların da samimî takipçisidir. *Şu‘â‘ât*’ta her iki sanatçı için birer şiiri bulunur. Muallim Nacî’nin bir gazelini “Vech-i Hak” ismiyle H.1321/M.1905’te tanzir etmiş, Nâmık Kemâl’in ölümünün ardından da H.1305/M.1889’da “Esef” isimli 13 beyitlik kısa bir mesnevi yazmıştır. Şair, “Esef”te Nâmık Kemâl’in ilim ve fazilet yönüyle topluma önderlik ettiğini ve onun, zamanın meşhur bir filozofu olduğu söyler. Nâmık Kemâl’in nazımının ve nesrinin birer cevher, sözlerinin ise “sihr-i helâl” olduğunu ifade ederken onun vefa ve gayret ile millete hizmet ettiğini belirtir. Emîn Feyzî, *Şu‘â‘ât*’ına zeyl olarak yazdığı *İlâve-i Şu‘â‘ât* adlı eserinde bir başka büyük şair Tevfik Fikret’e olan ilgi ve hayranlığını dile getirir. (Totonji:183)

Emîn Feyzî, *Şu‘â‘ât* adlı eserinde devlet erkânından ve kendisinin bir yönüyle hâmisî olan Müşir Recep Paşa ile Hamdî Paşa, Mîr Muhammed Âbidin Bey ve meşâyihinden değer verdiği bir kişi için şiirler yazmış ayrıca Giritli Ahmet Muhtar Efendi’nin *Mecâl-i Fikret* isimli eseri için de “Cemâl-i Fikret” başlıklı bir manzume kaleme almıştır. Sanatçı; kendisi gibi sanatçıları, ilim erbabını ya da Müşir Recep Paşa gibi sanat ve bilim insanlarını himaye eden devlet erkânını sever ve onlara hürmet eder.

Emîn Feyzî, büyük ihtimalle Müşir Recep Paşa’ya cevaben yazdığı bir şiirinde “âlâ gazel” yazmayı “nâme-i âlîde münderîç olan sanatı keşf etme” olarak nitelendirir. Ona göre mükemmel bir gazel, ezelde yazılan yüce söz sanatını ortaya çıkarma eylemidir. Feyzî; kendi yazdıklarıyla şiirde yeni yollar, yeni söylemler peşinde olduğu gibi başkalarının yazdıklarında da yenilikleri arar ve gözlemlemeye çalışır. Memduhunun (övdüğü kişi Müşir Recep Paşa’nın) yazdıklarıyla cisme can verir gibi sanatta hikmetli yeni bir yol icat ettiğini söyler. Emîn Feyzî, divan şairlerinin âlâ gazel yazma, hikemî söyleyiş yolları arama gibi çabalarına benzer bir gayret içindedir ve dostlarıyla yazışmaları da bu çerçevededir.

Şair, etrafını doğal olarak şairane bir bakışla seyreder. Ona göre dağların etekleri “Levha-i şîr-i pür-terâvettir”⁷ diğer bir deyişle taptaze birer şîir levhası görünümündedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Feyzî, ilhamını doğadan alır. İzlenimci bir ruha sahiptir. Gördüklerinin duygu ve düşüncelerinde uyandırdığı mânâları şîirine aksettirir. Ancak onun hayâl dünyasına yansıyanlar, akla ve hikmete uygun mânâlardır. Yukarıda söylendiği gibi şair, ilhamını tabiattan alır ve bu coşkun ilham ile “âşıkâne şîr-i zarîf”⁸ yani âşıkâne zarîf şîirler yazar. Yine şaire göre sâde nezih bir şîir, akarsuyun etrafına hayat vermesine benzer bir görev ve işlevi yerine getirir.⁹

Aşağıdaki şîir, Emîn Feyzî’nin geleneksel çizgisindeki şairlerle tabiat izlenimleri ve söylemi konularında aynı çizgide olduğunu ancak sevgilinin ve sevgiliye ait güzellik unsurlarının övgüsü konusunda farklı bir yol tuttuğunu gösteren örneklerden biridir:

Hayâl-i Hâl

1. Tâbi‘im şâirlere bahs-i gül ü gülzârda
İmtisâl etmem fakat vâsf-ı cemâl-i yârda
2. Medh ederler her eserde rûy-ı yâri hâl ile
Zevk-i rûhânî tecellî etmez ol âsârda
3. Şâ‘irânın vehmidir hâle melâhat bahş eden
Bence yoktur bir letâfet benleri tezkârda
4. Söyleyin Allah için bir hüsnü var mı şâmenin
Leke peydâ etmemiş mi gerdem-i dildârede
5. Hâr u hastır gülşen-i hüsnünde ol büskürme ben
Bağ içinde menfa‘at yoktur vücûd-ı hârda
6. Hüsn-i âlem-gîre karşı ben siyâhî bendedir
Tab‘-ı âlî i‘tibâr etmez ona pâzârda
7. Kasvet-efzâdır kulûba nokta-i sevdâ-yı hâl
Olma sevdâvî-mizâc kalma sakîm efkârda

Emîn Feyzî, rûhânî zevk peşinde olan bir şairdir. Sevgilinin güzellik unsurlarından olan ve onun yüzüne ayrı bir çekicilik katan “ben”, şair için pek bir şey ifade etmez. Aksine şaire göre ben, güzelliği gölgeleyici bir nesne olarak değerlendirilir. Feyzî, durumu daha vahim hâle büründürmek için ben’i yüzün ortasından püsküren bir “leke” olarak tarif eder. Bunca zamandır güzel bir şekilde vasfedilen ben’in aslında şairlerin vehminden başka bir şey olmadığını söyler. Sanatçı, esasında maddî güzellik unsurlarını aşip mânevî güzelliklerle buluşup rûhânî hâz yaşama peşindedir. Bu nedenle beşerî güzellikleri küçümser. Bu yaklaşımıyla tasavvufa meyil gösterir.

2.4. Dili ve Üslûbu

Edebiyat, geleneği ve kuralları olan bir disiplindir. Özellikle de şîirde dilin kendine özgü kurallarının yanında teknik olarak nazım biçimleri, kafiye ve ölçü gibi yapı taşlarına özen gösterilir. Muallim Nâcî, Nâmık Kemâl ve Tevfik Fikret gibi sanatçıları takip eden ve herbirinden kendi mizaç ve birikimine göre istifade eden Emîn Feyzî de kendi üslûbunu oluşturmaya gayret eden bir sanatçıdır.

Emîn Feyzî’nin ağırlıklı olarak eser verdiği I. Meşrûtiyetle başlayan ve II. Meşrûtiyetin biraz sonrasına kadar uzanan zaman dilimi, Osmanlı Türkçesinin mahallîlik yönünden aruzu iyice sindirdiği, özümsemediği bir döneme rast gelir. Esasen klasik edebiyatın hemen tüm unsurlarıyla yerleşmesi uzun süreli edebî faaliyetlerin bir sonucudur. Emîn Feyzî’nin yaşadığı dönem itibarıyla Türkçe’nin aruzla uyumu konusunda Muallim Nâcî’nin şîirlerinde dikkat ettiği belâgatın

⁷ Bkz. *Heykel-i Aşk* adlı şîir.

⁸ Bkz. *Rekâbet* adlı şîir.

⁹ Bkz. *Nazm-ı Dil-cû* adlı şîir.

temel unsurlarından “selâset” ve “vüzûh” hususiyetleri, onun takipçilerini de etkilemiştir. Bu etkileşim edebiyatın ve Türkçenin bir kazanımı olarak dil ve edebiyat tarihi içinde yerini alır. Şair Emîn Feyzî de önem verdiği sanatçılardan biri olan Mallim Nâci’den etkilenmiş ona, “tarz-ı üslûp”ta benzemeye çalışmıştır. Bu nedenle şairin manzumelerinde akıcılık ve açıklık dikkat çeker. Aruzu Türkçeye uygulamada zorluk çekmeyen Emîn Feyzî, padişahın cülûsu gibi protokol veya övgü içeren bazı şiirleri hariç ikiden fazla sözcükten oluşan terkiplere pek fazla rağbet etmez. Bununla beraber onun şiirlerindeki oransal olarak fazla olmayan ikili üçlü terkipler, akıcılık ve açıklığa engel teşkil etmez. Şairin kullandığı Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin büyük çoğunluğu döneminde yadırganmayan ve âşinâ olunan halka mâl olmuş kelimelerdir. Şair, bunun yanında Türk telaffuz yapısında zorlanılan i‘tisaf, a‘mâl gibi kelimeleri kullanmış, bu sözcükleri de Türkçe kökenli sözcüklerle uyum içerisinde aruza başarıyla uygulamıştır.

Şair, klasik şiirin mazmun ve sanatlarını tabii bir şekilde kullanır. Emîn Feyzî’nin amacı yalnız sanat yapmak olmadığı hâlde *Şu‘â‘ât* adlı eserinde muhtelif söz sanatlarından örnekler görülür. Şair, leff ü neşr, tekrar, tenâsüp, hüsn-i ta‘lil, istifhâm gibi sanatları yerli yerinde kullanır:

Şehr-i Bağdâdı ziyaretten murâdı Dicle’nin

Hep **Recep Pâşâ**dan etmedir füyûzât iltimâs (Muvaffakiyet-1)

Şair, Dicle Nehri’nin Bağdat’ın içinden doğal olarak geçmesini bir ziyaret olarak nitelendirirken bu ziyaretinin güzel bir sebebi olarak da Recep Paşa’nın bu şehirde bulunması olarak gösterir.

Emîn Feyzî, tekrar sanatıyla birlikte istifham sanatını “mey” ve “nedir” sözcükleri üzerinden sergiler:

Mey nedir bir düşmen-i akl u zekâ

Mey nedir bir rehzen-i mülk-i şu‘ûr

Mey nedir mînâ **nedir** sâgar **nedir**

Kim demiş bunlardır esbâb-ı sürûr (İllet-i İşret-10-11)

Şair; bâde-kâse, telh-semm, şîrîn-şifâ sözcükleri arasında leff ü neşr-i mürettep sanatı yapar:

Bâde-i telh eylemez **şîrîn** mezâk

Kâse-i semmden **şifâ** etmez zuhur (İllet-i İşret-9)

Şair, “hârâb-âbâd” birleşik sözcüğünü tezat oluşturan kelimelerden seçer ve yine bu birleşik sözcüğü mecâz-ı mürsel sanatından yararlanarak “dünya” sözcüğü yerine kullanır:

Harâb-âbâd-ı dehri terk edip kendi sa‘âdetle

Harâbâtîlerin sermâye-i fahr u mübâhâtı (Seng-i Mezâr-3)

Şair, ilk beyitte övdüğü kişinin düşmanlarını kahretmesi için güç kullanmasına gerek olmadığını, alının çizgilerini göstermesinin hasmını korkutmaya yeterli olduğunu söyler. Sonraki beyitte ise övdüğü kişiyi kastederek böyle (yüce bir şahsiyetin) düşmanının var olduğunu söylemekle hata ettiğini belirterek rücû‘ sanatı yapar:

Hasmını kahretmeye yok hâcet ceng ü cidâl

El verir göstermesi bir sadece çîn-i cebîn

Ben hatâ ettim hatâdır düşmanı vardır demek

Teşne-i ihsanıdır her ferd-i sükkân-ı zemîn (Safvet-i Vicdân 5-6)

Örneklerden de anlaşılacağı üzere şair, şiir sanatının önemli unsurlarından olan söz sanatlarını da ustaca kullanmaktadır.

2.5. Şiirlerinin Muhtevası

Emîn Feyzî, eserlerini yoğunlukla I. Meşrûtiyet ve II. Meşrûtiyet Dönemlerini kapsayan devrede verdiği için Meşrûtiyet Dönemi sanatçılarından kabul edilebilir.

Şair, manzum ve mensur eserler yazmış; felsefe, hikmet, matematik, tarih, edebiyat, doğa gibi konulara ilgi duymuş ve eserlerinde bu konuları işlemiştir.

Emîn Feyzî'nin şiirleri muhtevalarına göre tasnif edildiğinde şairin farklı konulara temas ettiği görülür. Aslında şairin bazı manzumelerini kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Bazı konular içiçe geçmiş olsa da şiirin genel yapısı göz önünde bulundurularak bir tasnif yapılmıştır. Buna göre,

Şu 'â'ât'ta şiirlerin genel hatlarıyla konu tasnifi şöyledir:

a. Askerlik

Kumandanlık, Top

b. Aşk

Nevha-yı Aşk, Heykel-i Aşk, Gam-ı Eyyâm, Dâğ-ı Hasret, Bedi'a, Nigâh-ı Nevâziş, Pertev-i Cemâl, Ruhsâr-ı Âl, Dîde-i Fettân, Feryâd-ı Rûh

c. Edebiyat, Sanat ve Edebiyat

Edîp, Nazm-ı Dil-cû, Esef, Ârîze-i Cevâbiyye, Hayâl-i Hâl, Kezâ

d. Eğitim ve Eser Konulu Şiirler

Mekteb, Cemâl-i Fikret

e. Hikmet

Rekâbet, Deryâ-yı Ummân, Mesâ-i İd, Şu'ûn-ı Kevn

f. İbret ve Nasihat

Mücâhede, İllet-i İşret, Seng-i Mezâr, İbret, Garež ü Hased, Meveddet,

g. İnanç

Tazarru', İsti'taf, Vech-i Hak, İstifâde,

h. Övgü

Tab'-ı Bülend, Muvaffakiyet, Hamiyyet, Hüsn-i Niyyet, Ulüvv-i Cenâb, Tebrik, Necâbet, Safvet-i Vicdân, Melâl-i Hayât,

i. Siyaset ve Düşünce

Cülûs-ı Cenâb-ı Padişâhî, Osmânlılık, Hürriyet

j. Şikâyet

Kahr-ı İntikâm

3. Eserleri

Emîn Feyzî, manzum ve mensur eserleri olan bir sanatçıdır. Elde olan eserleri muhtelif matbalarda basılmış, bazıları üzerinde akademik çalışmalar yapılmıştır.

3.1. Mensur Eserleri

3.1.1. İlm ü İrâde

Felsefî bir eser olan *İlm ü İrâde*, Rûmî 1343, Milâdî 1927’de İstanbul Necm-i İstikbal Matbasında basılır. Eser, mâhiyet itibarıyla Batı’da gelişmeye başlayan katı materyalist anlayış ve yaklaşımlara yine aynı metotla felsefî teknik ve yöntemlerle verilmiş bir karşılık olarak nitelendirilebilir. Yazar, telif ettiği eserle diyalektik anlamda materyalizmi ve bu düzlemde ortaya çıkan evrim anlayışını eleştirir. *İlm ü İrâde*, ortaya koyduğu delillerle ve ispat yöntemiyle daha çok münazara tarzında “Maddiyûn” felsefesini çürütme amacı güder. Kitabın kapağında “Maddiyyûn Mezhebinin Reddini Muhtevîdir.” ifadesi yer alır. Bu ibare ile yazarın, teolojiyi reddeden zihniyeti reddettiği anlaşılır. Söz konusu eser üzerinde bir lisansüstü çalışma yapılmıştır.¹⁰

3.1.2. Encümen-i Edîbân

Encümen-i Edîbân, İstanbul’da Tercümân-ı Hakikat Matbaası’nda Rûmî 1339, Milâdî 1923’te basılmıştır. *Encümen-i Edîbân*, müellifin, yaşadığı yörede yetişen şair ve ediplerin eserlerinden örnekler içeren yöresel antolojik mâhiyette bir kitaptır.

3.1.3. Eser-i Hayât-ı Feyzî

Eserin başında “Müellifin tercüme-i hâline ve hayât-ı husûsiyyesine dâirdir.” notu dikkatlere sunulur. Şairin kendi hayat hikâyesini kaleme aldığı “otobiyografik” mâhiyette bir eserdir.

3.1.4. Hevâ-yı Nesîmî

Hevâ-yı Nesîmî, Emîn Feyzî’nin Bağdad Askerî Rüşdiyesinde Yüzbaşı rütbesinde kavâid-i Osmâniye muallimi olduğu dönemde yazdığı eserdir. 118 sayfadan ibaret olan ve Rumî 1308, Milâdî 1893 yılında İstanbul’da Ahter Matbasında basılan eser, önemli bir ekolojik ve çevre

¹⁰ Resul Coşkun, *Allah’ın İlim ve İrâde Sıfatları ve Emîn Feyzî’nin Bu Konudaki Eserinin Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE 1999.

unsurlarından biri olan atmosferin (havanın) tüm canlıların yaşamı için özellikle de insan yaşamı için önemini ön plana çıkarır. Havada meydana gelen atmosferik olayları, havanın canlı hayatını koruyan ve kolaylaştıran niteliğini bilim ve hikmet boyutlarıyla açıklama amacı güden eserin bir nüshası Princeton Üniversitesi kütüphanesinde bulunmaktadır.

3.1.5. İcmâl-i Netâyic Yâhûd Muhtıra-i Fünûn-ı İdâdiye

İcmâl-i Netâyic Yâhûd Muhtıra-i Fünûn-ı İdâdiye; Rûmî 1309, Milâdî 1894 yılında İstanbul Bâb-ı Âli'de Karabet Matbaasında basılmıştır. Kitabın kapağındaki “Bağdad Rüşdiye-i Askeriyesi Müdürü Topçu Kolağalarından Süleymânîyeli Emîn Feyzî” ibaresinden, yazarın askerî lise müdürlüğü döneminde bu kitabını vücuda getirdiği anlaşılmaktadır. Eser, başta matematik olmak üzere idâdi (lise) müfredatında bulunan fen bilimleri derslerine ait özlü kısa notları ihtiva etmektedir.

3.1.6. Tefrika-i Riyâziye

Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn'da askerî mühendislik eğitimi alan Emîn Feyzî, aynı eğitimi alacak öğrencilere yol gösterme amacıyla *Tefrika-i Riyâziye* adlı eseri kaleme almıştır. 190 sayfadan oluşan bu kitap, Emîn Feyzî'nin askerî okullarda okuyan öğrencilerin istifadesine sunduğu matematik ve cebir derslerine ait notları içeren bir eserdir. *Tefrika-i Riyâziye* İstanbul'da Rûmî 1327, Milâdî 1912 senesinde Şirket-i Tabi'yye Matbasında basılmıştır.

3. 2. Manzum Eserleri

3.2.1. İlâve-i Şu‘â‘ât

Rûmî 1341, milâdî 1925'de yayımlanan *İlâve-i Şu‘â‘ât*'ın kapağında “*Şu‘â‘ât* ismiyle evvelce neşrolunan risâlenin lâhikasıdır.” ifadesi bulunur. Bu açıklamadan anlaşılabacağı üzere 48 sayfadan oluşan eser, *İlâve-i Şu‘â‘ât*, 1911'de basılan *Şu‘â‘ât* adlı esere ek olarak İstanbul'da Necm-i İstikbal Matbasında basılmıştır.

3.2.2. Şu‘â‘ât

3.2.2.1. Nüsha Özellikleri

Parılıtlar anlamına gelen *Şu‘â‘ât*, içinde çeşitli nazım biçimlerinde manzumelerin bulunduğu bir şiir kitabıdır. Eser, 18x12 cm ebatında 109 sayfadan oluşmaktadır. İncelemeye konu olan nüsha; İstanbul’da Rûmî 1327, milâdî 1911’de Nişan Babikyan Matbasında basılmıştır. Pek çok matbu nüshası bulunan eserin bir kopyası Toronto Üniversitesi Kütüphanesinde PL 248 numarada kayıtlıdır. Eserin kapağında müellif /yazar künyesi olarak “Topçu Miralayarından Emîn Feyzî” ibaresi yer alır. *Şu‘â‘ât*, şairin 1887 ile 1910 yılları arasındaki 23 yıllık zaman zarfında yazdığı şiirleri içerir. Feyzî, eserindeki tüm şiirlerinin altına yazıldığı yer ve tarih kaydı tutar. Şairin yaklaşık çeyrek asırlık zaman diliminde bulunduğu yerleri göstermesi açısından bu şiirler, belge niteliği taşır. Ayrıca Emîn Feyzî *Şu‘â‘ât*’taki şiirlerinin hiçbirinde mahlâs kullanmaz. Bu özelliği ile şair, klasik edebiyatta mahlas kullanmayan Kadı Burhaneddin ve Kemalpaşazâde gibi nadir şairlere benzer bir yol izler.

3.2.2.2. Eserdeki Nazım Biçimleri

Şu‘â‘ât’ta muhtelif nazım biçimleri ve vezinlerde 47 adet şiir bulunur. Bu şiirlerin 32’si gazel, 2’si kıt’a, 1’i murabba, 2’si muhammes, 1’i müseddes, 5’i mesnevi nazım biçiminde yazılmıştır. Eserde bendlerle yazılmış ancak herhangi bir nazım biçimiyle tanımlanamayan 4 adet şiir bulunur.¹¹ Bu şiirlerden “Hürriyet” başlıklı olanı ilk bendi itibarıyla murabba kafiye sistemiyle başlamış ancak sonrasında bu düzeni devam ettirmemiştir. Bu şiirin kafiye düzeni aaxa / bbxa / ccxa / ddx / eexa / ffxa / ggaa şeklindedir. “Top” başlıklı şiir de farklı bir bend ve kafiye düzeni içindedir. Bu şiirin ilk iki bendi 6’şar mısra, son iki bendi ise 4’er mısradan oluşmaktadır. İlk iki bendin ilk ve son mısraları kendi aralarında kafiyeli aradaki mısralar ise ardışık ikişerli grup şeklinde yine kendi aralarında kafiyelidir. Söz konusu şiirde abbcca / deeffd / ghgh / iiii şeklinde bir bend ve kafiye düzeni oluşturulmuştur. “Heykel-i Aşk” adını taşıyan şiir de 8 bendden oluşur. İlk bendi murabba nazım biçimine uygunluk içinde olsa da diğer bendler bu düzeni bozmaktadır ancak bu şiirde de diğer iki örnekte olduğu gibi kendi içinde tutarlı ve düzenli bir şekil sistematiği vardır. “Heykel-i Aşk”ın kafiye ve bend yapısı şöyledir: abba / cddc / effe / ghgh / iiii / jkkj / lmm / noon şeklindedir. Sözü edilen şiirin ilk iki bendi “sone” nazım biçimine uygun olsa da şiir yine diğer iki örnekte olduğu gibi kendine özgü bir kafiye örgüsüyle devam etmektedir. Sıradışı şiir örneklerinin sonuncusu “Rekâbet” başlıklı şiirdir. Bu şiir de kafiye yapılanması yönünden halk edebiyatı nazım biçimlerinden mânilere, klasik nazım biçimlerinden ise rübâî ve tuyuğlara benzer. Ancak “Rekâbet” şiiri, mânî, rübâî ya da tuyuğlar gibi tek bir dörtlükten oluşmamakta, 8 bendlik bir yapı meydana getirmektedir.

Şair Emîn Feyzi, klasik nazım biçimlerinin yanında sıradışı nazım biçimleri kullanmıştır. Bu uygulamayla bazı şiirlerinde görülen klasik şiir anlayışından sapma eğilimi, şairin şekil

¹¹ İlgili 4 şiire tabloda (*) sembolüyle dikkat çekilmiştir.

yönünden de farklı arayışlar içinde olduğunu düşündürür. Şair bu yönüyle orijinal ve yenilikçi bir tavır ortaya koymaktadır.

3.2.2.3. Şiirlerin Dökümü

No	Şiir Başlığı	Nazım Biçimi	Beyit/Bend	Tarih	Yer
1	Tazarru'	Murabba	7 Bend	1320/1904	Mekke
2	İsti'tâf	Gazel	5 Beyit	1320/1904	Medine
3	Cülûs-ı Cenâb-ı Pâdişâhî	Gazel	18 Beyit	1325/1909	Bağdat
4	Kumandan	Gazel	14 Beyit	1325/1909	Bağdat
5	Osmanlılık	Müseddes	8 Bend	1309/1894	Bağdat
6	Tab'-ı Bülend	Gazel	6 Bend	1302/1887	Süleymaniye
7	İstifâde	Gazel	11 Beyit	1302/1887	Süleymaniye
8	Vech-i Hak (Muallim Nâci)	Gazel	6 Beyit	1321/1905	Kudüs
9	Esef (Nâmık Kemâl)	Mesnevi	13 Beyit	1305/1890	Bağdat
10	Muvaffakiyet	Kıt'a	10 Kıt'a	1313/1898	Bağdat
11	Hamiyyet	Gazel	10 Kıt'a	1313/1898	Bağdat
12	Hüsn-i Niyet	Gazel	7 Beyit	1313/1898	Bağdat
13	Edîb	Gazel	7 Beyit	1305/1890	Bağdat
14	Mekteb	Gazel	5 Beyit	1306/1891	Bağdat
15	Ulûv-i Cenâb	Gazel	17 Beyit	1321/1905	Şam
16	Tebrik	Gazel	7 Beyit	1323/1907	Bağdat
17	Mücâhede	Muhammes	5 Bend	1319/1903	Bağdat
18	İllet-i İşret	Gazel	14 Beyit	1322/1906	Bağdat
19	Seng-i Mezâr	Kıt'a	5 Beyit	1318/1902	Bağdat
20	Necâbet	Gazel	14 Beyit	1322/1906	Şam
21	Safvet-i Vicdân	Gazel	9 Beyit	1321/1905	Şam
22	Cemâl-i Fikret	Gazel	9 Beyit	1321/1905	Şam
23	Kahr-ı İntikâm	Gazel	5 Beyit	1319/1903	Bağdat
24	Melâl-i Hayât	Gazel	8 Beyit	1309/1894	Bağdat
25	İbret	Gazel	5 Beyit	1304/1889	Bağdat
26	Garez ü Hased	Gazel	5 Beyit	1316/1900	Bağdat
27	Mevedded	Gazel	7 Beyit	1322/1906	Şam
28	Hürriyet	Murabba*	7 Bend	1324/1908	Bağdat
29	Arîze-i Cevâbiyye	Gazel	13 Beyit	1323/1907	Bağdat
30	Kezâ	Gazel	7 Beyit	1323/1907	Bağdat
31	Top	Müseddes*	3 Bend	1324/1908	Bağdat
32	Hayâl-i Hâl	Gazel	8 Beyit	1310/1895	Bağdat
33	Nevha-yı Aşk	Gazel	8 Beyit	1307/1892	İstanbul
34	Gam-ı Eyyâm	Gazel	7 Beyit	1304/1889	Bağdat
35	Bedi'a	Gazel	9 Beyit	1323/1907	Bağdat
36	Nigâh-ı Nevâziş	Gazel	5 Beyit	1306/1891	Bağdat
37	Pertev-i Cemâl	Gazel	5 Beyit	1311/1896	Bağdat
38	Ruhsâr-ı Âl	Gazel	5 Beyit	1308/1893	Amasya
39	Dide-i Fettân	Muhammes	6 Bend	1314/1899	Bağdat
40	Feryâd-ı Rûh	Gazel	8 Beyit	1305/1890	Bağdat
41	Dâğ-ı Hasret	Gazel	6 Beyit	1319/1903	Musul
42	Heykel-i Aşk	Sone *	8 Bend	1321/1905	Beyrut
43	Rekâbet	Rübâî*	5 Beyit	1326/1910	İstanbul

44	Nazm-ı Dil-Cû	Mesnevi	13 Beyit	1320/1904	Süleymaniye
45	Deryâ-yı Ummân	Mesnevi	10 Beyit	1320/1904	Bombay
46	Mesâ-yı İd	Mesnevi	11 Beyit	1308/1893	İstanbul
47	Şu‘ûn-ı Kevn	Mesnevi	69 Beyit	1323/1907	Bağdat

3.2.2.4. Vezin

Emîn Feyzî, şiirlerinde 10 farklı aruz kalıbı kullanır:

Vezinler		Adedi
1	<i>mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün</i>	6
2	<i>mefâîlün feilâtün mefâîlün feilün</i>	2
3	<i>fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün</i>	15
4	<i>feilâtün feilâtün feilâtün feilün</i>	3
5	<i>feilâtün feilâtün feilâtün fe’lün</i>	1
6	<i>mefûlü fâilâtü mefâîlü fâilün</i>	3
7	<i>mefûlü mefâîlü mefâîlü feilün</i>	6
8	<i>feilâtün mefâîlün feilün</i>	1
9	<i>fâilâtün mefâîlün feilün</i>	5
10	<i>fâilâtün fâilâtün fâilün</i>	5

Sonuç:

Bu makalede 1862’de Süleymaniye’de dünyaya gelen 1929 yılında İstanbul’da vefât eden bir sanatçı olan Emîn Feyzî hakkında bilgi verilmiş ve manzum eseri *Şu‘â‘ât* incelenmiştir. İncelemede şairin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri tanıtıldıktan sonra *Şu‘â‘ât*’ın şekil ve muhtevasına yönelik tespitlere yer verilmiş, son olarak da eserin çevrimetni incelemenin sonuna eklenmiştir. Emîn Feyzî, askerlik mesleğinde bulunmuş, miralay rütbesine kadar yükselmiş ancak bilim ve eğitimle çok fazla uğraştığı gerekçesiyle bu meslekten isteği dışında emekli edilmiştir. 67 yıllık ömründe manzum ve mensur eserler telif eden Emîn Feyzî, felsefe, hikmet, matematik, tarih ve eğitim konularıyla ilgilenmiştir. İlgilendiği konuları eserlerine yansıtan sanatçının yayınlanmış matbu eserlerinin yanında henüz ele geçmeyen eserleri de bulunmaktadır.

Emîn Feyzî, eserlerini ağırlıklı olarak Meşrûtiyet Döneminde verdiği için bu dönem sanatçılarındandır. Entelektüel bir bakış açısına sahip bir sanatçı ve subay olarak Muallim Nâci, Nâmık Kemâl, Tevfik Fikret gibi önemli düşünür ve sanatçıları takip etmiş, onlardan etkilenmiştir. Basılan manzum eserlerinden olan *Şu‘â‘ât*’ta ve bu esere daha sonra şair tarafından yapılan zeyl konumunda olan *İlâve-i Şu‘â‘ât*’ta sözü edilen sanatçılarla etkileşimin izlerini görmek mümkündür.

Şu‘â‘ât, 1911 yılında İstanbul Babikyan matbasında basılmıştır. İçinde 47 adet muhtelif nazım biçimlerinde şiirler olan eserin Toronto Üniversitesi Kütüphanesindeki nüshası dışında başka matbu nüshaları da bulunmaktadır. Eser; gazel, mesnevi, murabba, muhammes gibi klasik nazım

biçimleriyle yazılmış şiirlerden oluşmakla birlikte bu şiirlerin 32'si gazel nazım biçimiyle yazılmıştır. *Şu'â'ât* gazel ağırlıklı bir eserdir. Şiirlerin tamamı özel olarak adlandırılmış olup şiirlerin sonuna yazıldığı yer ve tarih kaydı düşülmüştür. Şiirlerinde mahlâs kullanmayan Emîn Feyzî, *Şu'â'ât*'ta topladığı şiirlerinin ilk üçünü bir protokole göre sıralamıştır. Birinci şiir, Tanrı'ya dua ve yakarış içeriklidir. İkinci şiir, Hz. Muhammet'ten yardım talebi içeren bir manzumedir. Üçüncü şiir ise Sultan Mehmet Reşat'ın tahta çıkışı üzerine yazılmıştır. Bu şiirden sonra eserde herhangi bir protokol ya da tertip sistematığı görülmez. Meşrûtiyet Dönemi sanatçısı olarak klasik şiire hâkim olan vezin, mazmun ve söz sanatlarını geleneğe uygun kullanan sanatçının şiirleri çeşitli konu başlıklar altında toplanabilir. Emîn Feyzî'nin *Şu'â'ât*'ında bazı şiirleri kesin çizgilerle sınıflandırmak mümkün olmasa da genel anlamıyla askerlik, aşk, edebiyat, sanat, eğitim, hikmet, nasihat, inanç, övgü, siyaset, düşünce ve şikâyet konulu şiirler bulunur. Sanatçı; doğadan etkilenme, baharın gelmesi karşısında âşğın tavrı, sevgiliyi görme arzusu, gül-bülbül gibi metaforları kullanır. Ancak Emîn Feyzî, sevgiliye ve onun güzellik unsurlarına yüklenen anlam yönünden klasik kabullerin dışına çıkma eğilimi gösterir. Bu nedenle güzellerin vefasız olduğu, güzelliğin ise abartıldığı düşüncesini işler. Bir başka farklılaşma eğilimi de şairin kullandığı nazım biçimlerinde görülür. Şair, *Şu'â'ât*'ta klasik nazım biçimlerinin yanında çeşitli nazım biçimlerinden esinlenerek oluşturduğu 4 adet yeni, orijinal nazım biçimi kullanır. Kendine özgü bir şiir tarzı ve üslûbu ortaya koyma çabası içinde olan Şair Emin Feyzî Bey; Meşrûtiyet Döneminde klasik edebiyatı yadsımadan edebî yenilik düşüncesi taşıyan bir sanatçı olarak değerlendirilebilir.

Metin

ŞU'Â'ÂT

1. Tazarru'

fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

1. Sence yâ rab(bî) keremdir merhamettir i'tiyâd
Bizce de lütf-ı amîmindir medâr-ı istinâd
Eyledin lütf u atâ ebvâbını halka güşâd
Hep berât-ı afvdır âyât-ı Kur'ân-ı mecîd
2. Eylemişler çünkü emr ü nehyine karşı inâd
Mazhar-ı kahr oldular ehl-i Semûd u kavm-i Âd
Fi'lini kâbil değil bir kimse etsin intikâd
Gerçi lütfün varsa da kahrın dahî gâyet şedîd
3. Vardır ahkâm-ı şu'ûnunda nizâm u ittirâd
Sence birdir halk-ı insân u nebât(ât) u cemâd
Verdin ancak âdeme bir fazla idrâk u sedâd
Kühnünün hayrânıdır her akl u her rây-ı sedîd
4. Bî-irâden bî-semerdir bezl-i sa'y u ictihâd
Kabza-i hükmündedir miftâh-ı bâb-ı rızık u zâd

- Senden eyler istifâde cümle efrâd-ı ibâd
 Feyz-hâh-ı dergehindir şeyh ü dervîş ü mürîd
5. İstemezsen kimse etmez fikr-i imâr-ı bilâd
 Emr ü nehyinde olur kâ'im nizâm-ı adl ü dâd
 Vâcib olmaz mı bize artık itâ'at inkıyâd
 Halka-i der-gûşdur lütfun olur bay u ubeyd
6. Eyleyenler râh-ı Hakdan inhirâf u irtidâd
 Kimden istimdâd eder erbâb-ı şer yevm-i tenâd
 Hafre-i nîrân olur me'vâları be'sü'l-mehâd
 Ol zamân ki dâhil-i cennet olur hâlis ibâd
7. Rahmetinden etme bu abd-i hakîri nâ-ümîd
 Vasfını kâbil değil tahrîre bahr olsa medâd
 Çünkü deryâ-yı kemâlinle kelâmın bî-nükâd
 Eyleyen varsa bu yolda sû-i fikr ü i'tikâd
 Onlara lâayık görülsün kahr-ı cabbâr-ı anîd

Mekke-i Mükerrreme-1320

2. İsti'tâf

mefûlû mefâilû mefâilû feilûn

1. Ey mihr-i şeref maşrık-ı envâr kerem kıl
 Ey fahr-ı rûsul Ahmed-i Muhtâr kerem kıl
2. Olmuş senin evsâfına Mevlâ dahî âşık
 Mahbûb-ı Hudâvend-i keremkâr kerem kıl
3. Hüsn-i nazarın bedrika-yı izz ü a'lâdır
 Peygamber-i Hak sâhib-i enzâr kerem kıl
4. Cân-dâde-i emrin bütünensâr u muhâcir
 Ey rûh-ı rûsul ceyşine sâlâr kerem kıl
5. Olsun dil ü cân mescîd ü mihrâbına kurbân
 Ey münci-i her abd ü günâhkâr kerem kıl

Medine-i Münevvere-1320

3. Cûlûs-ı Cenâb-ı Pâdişâhî¹²

mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

1. Cihândâr [u] cihân-perver penâh-ı dîn ü devlettir
Penâh-ı dîn ü devlet pâdişâh-ı mülk ü milettir
2. Bu vasfin mazharı bir böyle yevm-i pür saâdette
Hilâfet tahtına revnak veren bir şems-i hikmettir
3. Cenâb-ı Hazret-i Sultân Mehmed Hân-ı zî-himmet
Bugün zînet-fezâ-yı tâc u evreng-i hilâfettir
4. O şâhenşâh-ı a'zam nûr-ı çeşm ü cân-ı âlemdir
O evreng-i hilâfet ka'be-i âmâl-i ümmettir
5. Makâm-ı ihtîşâmı minber ü mihrâb-ı refettir
Sarây-ı izz ü câhı mazhar-ı eltâf u izzettir
6. Mukaddestir o rütbe efser-i zîbâ-yı Osmânî
Ona nisbetle şehbâl-i hü mâ bî-kadr ü kıymettir
7. Eder efkâr-ı hayriyye tenûr-ı kalb-i âlîden
Dil-i şâhenşeh-i âlî-himem bedr-i hakîkattir
8. Cûlûs-ı meymenet-me'nûs-ı zât-ı pâdişâhîden
Cihân müstağrak-ı envâr [u] şâdî ü meserrettir
9. Nesîm etti beşâretle meşâm-ı âlemi ta'tîr
Bu da kudsîyyet-i baht-ı hümâyûna işârettir
10. Sezâdır cümle âlem arz-ı şâdî eylese zîrâ
Bugün herkes için bir yevm-i pür feyz ü sa'âdet
11. Semâ setr eylesin akd-ı süreyyâyı hicâbından
Bu şeb zîrâ zemîn ondan ziyâde vakf-ı zînettir
12. Gelin seyreyleyin câh u celâl-i şâh-ı devrânı
Ki ihrâz-ı mübâhâte bu fursat bir ganîmettir
13. Sürûr u mefharet el birliğiyle çıktı meydâna
Bu dem hengâm-ı şâdîdir bu gün yevm-i meserrettir.
14. Şekâvet ağlasın çıksın sa'âdet gül gibi gülsün
Şeref-yâb-ı tefeyyüz ehl ü erbâb-ı sadâkattir
15. Sadâkatsiz cihânda kimse olmaz nâ'il-i ref'et
Terakkîye delâlet eyleyen sıdk u selâmettir
16. Rızâ-yı şehriyârî feyz-i eltâf-ı İlâhîdir

¹² V.Mehmet Reşat'ın tahta çıkışı üzerine yazılmıştır.

Du‘â-yı tâcdârı mucceb-i gufrân u rahmettir

17. Gürûh-ı bendegânız hayr-hâhânız du‘â-hânız

Du‘â-yı şân-ı devlet muktezâ-yı akl u hikmettir

18. Hudâ tahtında bâkî eylesin sultân-ı zî-şânı

Vücûdu çünkü ihsân-ı celîl-i rabb-i izzettir

Bağdat- 1320

4. Kumandan

fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

1. Âferîn zât-ı kumandanîdeki ulviyyete
Hasr-ı âmâl eyledi ihyâ-yı mülk ü millete
2. Düşmenin âmâl-i istikbâlini tahrîb ile
Rûz u şeb sa‘y eyliyor tezyîd-i ma‘mûriyyete
3. Her iki dünyâda hıfz-ı şân u haysiyyet için
Lütf eder hep sâhib-i irfân u ehl-i himmete
4. Az vakitte verdi ordu-yı hümâyûna nizâm
Hâl-i za‘f u zilleti döndürdü fa‘aliyyete
5. Çekdi ra‘y-ı sa‘y ile silk-i nazma askeri
Hüsn-i tedbîri sebebdır izdiyâd-ı satvete
6. Hep dîn ü devlet üzre dâhil olmuş âleme
Cân fedadır tâ ezelden izz ü şân-ı devlete
7. Hırz-ı cân etsin bütün güftârını ehl-i hüner
Tâ ki hâcet kalmasın bir başka ders-i hikmete
8. Gûş-ı hûşa geldi her yerden sadâ-yı âferîn
Hazret-i Pâşadaki sıdk u hulûs-ı niyyete
9. Safvet-i vicdânına bundan büyük olmaz delîl
Müsteniddir cümle icra‘âtı hilm ü re‘fete
10. Eyler engüşt-i işâretle adûyu ser-nigûn
İktizâ etmez teşebbüs tîğ-i cebr ü şiddete
11. Hâs u âmı eylemiş birden esîr-i iltifât
Bak ulüvv-i himmete bak hüsn-i tab‘ u tiynete
12. Etse mahzûn bir dile ayn-ı nevâzişle nigâh
Vâsıl eyler rütbe-i ulyâ-yı mesrûriyyete
13. Asdıkay şâd eder a‘dâya zillet bahş olur

- Sa'yı ol sûretledir îfâ-yı me'mûriyyete
 14. İzzet ü ikbâlidir Hakdan temennâ ettiğim
 Hep budur arz u niyâzım bârgâh-ı izzete

Bağdat-1325

5. Osmânlılık

fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

1. Sanmayın ki bî-sebeb ceng ü cidâle mâ'iliz
 Hak yolunda her ne söylense mukarrer kâ'iliz
 Avn-ı Hakla rütbe-i sabr u sebâta nâ'iliz
 Dergeh-i Haktan niyâz-ı rahmet eyler sâ'iliz
 Düşmene karşı gelince bir belâya hâ'iliz
 Maksud-ı erbâb-ı cevır ü i'tisâfa hâ'iliz
2. Fikrimiz hep iktisâb-ı nâm ile şöhret değil
 İnhimâk-ı nâm u şöhret matlab-ı hikmet değil
 Hırs-ı dünya nev-i insâna güzel haslet değil
 Ancak ehl-i dilce acz u meskenet âdet değil
 Düşmene karşı gelince bir belâya hâ'iliz
 Maksud-ı erbâb-ı cevır ü i'tisâfa hâ'iliz
3. Tâ küçükten fart-ı gayretle yetişmiş askeriz
 Râh-ı ikdâm u mesâ'ıye alışmış askeriz
 Doğrulukla kesb-i feyz ü re'fet etmiş askeriz
 Hizmet-i ihvâna sa'y u gayret etmiş askeriz
 Düşmene karşı gelince bir belâya hâ'iliz
 Maksud-ı erbâb-ı cevır ü i'tisâfa hâ'iliz
4. Âlem-i fazl u kemâlâta biziz şems-i münîr
 Âsumân-ı müs'adinde yok bize misl ü nazîr
 Hikmet-i Hak bizdedir hem bizdedir hayr-ı kesîr
 Ey fakîr-i bî-haber sanma bizi hor u hakîr
 Düşmene karşı gelince bir belâya hâ'iliz
 Maksud-ı erbâb-ı cevır ü i'tisâfa hâ'iliz
5. Etmeyiz biz hiçbir işte doğruluktan ihtirâz
 Adl ile insâf ile âlemde bulduk imtiyâz
 Dest-i cevır ü i'tisâfı etmeyiz halka dırâz

- Vermeyiz âmâl-i ehl-i ehl-i şerri tervice cevâz
 Düşmene karşı gelince bir belâya hâ'iliz
 Maksad-ı erbâb-ı cevır ü i'tisâfa hâ'iliz
6. Şübhe etmez kimse ki gayret hamîyyet bizdedir
 Âdeme lâzım olan rüşd ü rü'yet bizdedir
 Hüsn-i tıynet hüsn-i niyyet âdemiyyet bizdedir
 Her ne semte azm edersek gâlibiyyet bizdedir
 Düşmene karşı gelince bir belâya hâ'iliz
 Maksad-ı erbâb-ı cevır ü i'tisâfa hâ'iliz
7. Hak Te‘âlâ ehl-i hayrı zâr u bîmâr etmesin
 Asdikâyı derd ü âlâma giriftâr etmesin
 Kahr-ı Rabbânîsini halk üzre izhâr etmesin
 Asker-i Osmâniyânı harbe icbâr etmesin
 Düşmene karşı gelince bir belâya hâ'iliz
 Maksad-ı erbâb-ı cevır ü i'tisâfa hâ'iliz
8. Râh-ı Haktan münharif pîr-i hakîme pek yazık
 Kadr-ı ni'met bilmeyen ehl-i na'îme pek yazık
 Sadakatten i'râz eden yâr-ı kadîme pek yazık
 Bizlere âciz diyen merd-i fehîme pek yazık
 Düşmene karşı gelince bir belâya hâ'iliz
 Maksad-ı erbâb-ı cevır ü i'tisâfa hâ'iliz

Bağdat-1309

6. Tab‘-ı Bülend

mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün

1. Şeref verdi cihâna Hazret-i Osmân-ı Osmânî
 Sezâdır her senâya himmet-i Osmân-ı Osmânî
2. Hakikat-bîn olan kâmil olan her sâhib-i câha
 Medâr-ı mefharettir safvet-i Osmân-ı Osmânî
3. Mücerred sâkinân-ı bârgâh için değil belki
 Cihâna vâcib oldu hürmet-i Osmân-ı Osmânî
4. Meger erbâb-ı Haktan pîşgâh-ı pür-günâhından
 Ve illâ eksik olmaz ni'met-i Osmân-ı Osmânî
5. Cihânı ser-be-ser müstağrak-ı nûr(u) hüküm eyler

Tulûğ etdikçe şems-i tal'at-ı Osmân-ı Osmânî

6. Kıyâm-ı haşre dek fark-ı ümemde izz ü re'fetle
Temevvüc-sâz ede Hak râyet-i Osmân-ı Osmânî

Süleymâniye-1302

7. İstifâde

mefûlû mefâilû mefâilû feilün

1. Ey Şeyh bana lütf u keremle nazar eyle
Tahkîk ile bir sâhib-i ilm ü hüner eyle
2. Emr et olayım sâye-i dergâhına dâhil
Ol sâyede ta'lîm-i reh-i hayr u şer eyle
3. Bir sırr-ı nihân zâhir olur her nazarından
Bu hikmet-i Haktan beni de bâ-haber eyle
4. Kasdım bu ki vâsıl olayım evc-i kemâle
Şu yoldaki bağ-ı emeli pür-semer eyle
5. Yâhûd eğer olmazsa bu maksad mütehasıl
Bir nazara da dîvâne-i bî-pâ vü ser eyle
6. En ahkâr olan bendeni aksâm-ı belâdan
Hıfz etmek için cânımı elde siper eyle
7. Kurtar beni şu dağdağa-yı tûl-i emelden
Âzâde-i endîşe-i kâr u zarâr eyle

Ey Nefis

8. Gâfil olup aldanma hayâlât ile ey nefis
Mekr ü hîl-i dehr denîden hazer eyle
9. Lâzım değil artık sana temdîd-i ikâmet
Sür'atle bu bâzâr-ı fenâdan güzer eyle
10. Bak çeşm-i basiretle biraz cânib-i Hakka
Fikr-i hükm-i sâni' [ü] semi' ü basîr eyle
11. Tâli' sana yâver olacak olsa da bi'l-farz
Her kârını tefvîz-i kazâ vü kader eyle

Süleymâniye-1302

8. Vech-i Hak¹³

fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

1. Kurs-ı hurşîd eyler aktâr-ı cihânı gark-ı nûr
Vech-i Hak eyler zemîn ü âsumânı gark-ı nûr
2. Bir kemâl-i bî-misâli âleme ibrâz için
Kâf-ı kudret eylemiş kevn ü mekânı gark-ı nûr
3. Arsa-i mahşerde olsa cilveger eltâf-ı Hak
Der-akeb eyler cehennemde cinânı gark-ı nûr
4. Lem‘a-pâş oldukda âfâk üzre şems-i ma‘rifet
Zerresi eyler dil-i pîr ü civânı gark-ı nûr
5. Va‘de-i vaslınla kaldı yolda ey meh çeşm-i cân
Eyle teşrifinle bezm-i âşıkânı gark-ı nûr
6. Şâir-i nâzik-edânın etse bir kerre zuhûr
Pertev-i fikri eder levh-i beyânı gark-ı nûr

Kuds-i Şerîf-1321

9. Esef¹⁴

fâilâtün fâilâtün fâilün

1. Ey mürüvvet-pîşe ey sâhib-himem
Fahr ederdi ilm ü fazlınla ümem
2. En vefî bir hâdim-i millet idin
En safî bir sâhib-i himmet idin
3. En büyük bir feylesof-ı asr idin
İlm ü hikmetçe ferîd-i dehr idin
4. Her sözün bir sihr idi amma helâl
Nazm u nesrin revnak-ı akd ü lâl
5. Sa’yını meşkûr ede zât-ı Hudâ
Kıldın ashâb-ı güzîne iktidâ
6. Doğrulukla hıfz-ı nâmûs eyledin
Rıhletinle halkı me’yûs eyledin
7. Yok yere mahvoldun ey tâb-ı bîhîn
Hep ehibbâ kaldı nâlân u hazîn

¹³ Muallîm Nâci’nin gazeline nazîredir

¹⁴ Merhûm Nâmık Kemâl Bey’e

8. Hak verir elbette vicdânın bize
Dâğ-ı dildir şimdi hicrânın bize
9. Hayf ki bu yoldadır hükm-i kazâ
Muktezâdır arz-ı teslîm ü rızâ
10. Ehl-i himmet dâimâ giryân olur
Cehl ü bid'at sâhibi handân olur
11. Cümle erbâb-ı fazilet hâs u 'âm
Almak isterler felekden intikâm
12. Çok esef sa'y eyleyince maksada
Her biri âzim olur bir meşhede
13. Düşmenim ben âlemin eyyâmına
Nefret olsun çerhine ahkâmına

Bağdat - 1305

10. Muvaffakiyyet ¹⁵

fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

1. Şehr-i Bağdâdı ziyâretten murâdı Diclenin
Hep Recep Pâşâdan etmekdir füyûzât iltimâs
2. Her nesîm-i subh ki eyler bu kişverden mürûr
Tâb-ı âlisinden eyler feyz ü ref'et iktibâs
3. Ol kadar etmiş te'âlî kevkeb-i ikbâlini
Vâsıl olmaz künhüne mirsâd-ı efkâr-ı havâs
4. Dest-gîr-i seyf-i satvet olsa fikr-i harb ile
Hâk eder kalb-i adûyu şiddet-i havf u hirâs
5. Pâsbân-ı mülk onun fermân-ı adl ü dâdıdır
Nakd-i ömr-i âdemi etmez mezâlim ihtilâs
6. Âsaf-ı a'zam ki olmuş şöhreti âfâk-gîr
Nâsa hizmet eylemekle addolunmuş hayr-ı nâs
7. Şimdi ancak sâbit olmuş bir hakîkatdır bu ki
Hazret-i Pâşâ onunla hiç kabul etmez kıyâs
8. Gelmemiş sadr-ı vücûda öyle âlî bir müşîr
Ârif ü kadr-âşinâ vü âlim ü hikmet-şinâs
9. Her biri bünyân-ı şevket denmeğe şâyân olan

¹⁵ Buradaki Recep Paşa, Atık Altıncı Ordu Kumandanlığında Görev Yapmaktadır.

Çok büyük âsâra kıldı vaz‘-ı erkân u esâs

10. Farz-ı ayn olmuş ki gelsinler onun tebrikine

Âsumân u arzdan cem‘-i melâ’ik cümle nâs

Bağdat-1313

11. Hamiyyet

mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

1. Müşîr Pâşâ dururken kimse bakmaz çerh-i gerdûna

Onun lütfü müreccehdür hezârân sihr ü efsuna

2. Mu‘âlîdir ser-â-pâ tab‘-ı hikmet menba‘ı el-hak

O menba‘dan olur sârî safâ her kalb-i mahzûna

3. Cihâna gelmemiş öyle müşîr-i mekremet pîrâ

Onun her lutfu benzer âdetâ bir dürr-i meknûna

4. Mu‘îni her teşebbüste rızâ-yı halk ü Hâlıkdır

Muvâfıkdır bütün âmâlî zîrâ şer‘ ü kânûna

5. Biri sâbit biri seyyâr olur fart-ı safâsından

Nesîm-i lütfü sârî olsa ger deryâ vü hâmûna

6. Merâm u maksadı ta‘mîm-i envâr-ı adâlettir

Hezârân nefret olsun düşmen-i bed-tıynet ü dûna

7. Irâkı kıldı minnetdâr lütfü tâ o günden ki

Kudümüyle şeref-bahş oldu ordu-yı hümayûna

8. Mürûr-ı asr ile gerçi mu‘ahherdir bu ulkâda

Fezâilce mukaddemdir fakat Hârûn u Me‘mûne

9. Müşîr-i muhterem şems-i sa‘âdetdir bu âlemde

Sirâyet etmiş envâr-ı tamâm-ı arz-ı meskûna

10. Hudâvend-i kerem-fermâ o zât-ı ifhâmı dâim

Muvaffak eylesin her kâr-ı hayr u emr-i mesnûna

Bağdat-1312

12. Hüsn-i Niyyet

fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

1. Sen efendim zât-ı Hakkın bir büyük ihsânısın

Mülk-i insâniyyetin bir Âsaf-ı zî-şânısın

2. Gark-ı envâr-ı mekârim eylemişsin âlemi
Âsumân-ı izz ü ikbâlin meh-i tâbânısın
3. Senden eyler istifâde feylesofân-ı zamân
Çünkü dârü'l-ilm ü dehrin hâce-i irfânısın
4. Zât-ı pâkinde rızâ-yı Hak tecessüm eylemiş
Halk için eltâf-ı Hakkın bir büyük bürhânısın
5. Hâk-i pâye arz-ı hâcet etse bir abd-i za'îf
Lütf u tâbınla devâsâz-ı dil-i nâlânınım
6. Nerde varsa bir esîr-i dest-i bîdâd-ı felek
Âtîfetle çâresâz-ı sîne-i sûzânısın
7. Rûh-ı peygamber olur dâim meded-kârın senin
Çünkü lütf u merhamette peyrev-i yârânısın

Bağdat-1313

13. Edîb

fâilâtün fâilâtün fâilün

1. Pek güzeldir yazdığın şey ey edîb
Gâh ki yaz öyle bir pend-i musîb
2. Bir şereftir senden olmak müstefîd
Etme halkı ol şereften bî-nasîb
3. Âleme neşrettiğin bend-i latîf
Eyledi efkâra te'sîr-i garîb
4. Hâb-ı gafletten uyandı mülkde
Kuvvet-i tâbınla bir kavm-i necîb
5. Öylece halkı salâha sevk eder
Sâhib-i himmet olan merd-i lebîb
6. Meclis-i erbâb-ı dâniş eyledi
Mebhas-ı fazlınla kesb-i fer ü zîb
7. Verdiğin bir ders-i ibrettir bize
Yaz yine bir ders-i diğ er an-karîb

Bağdat-1305

14. Mekteb*feilâtün feilâtün feilâtün fe'lün*

1. Hazret-i Hak bu güzel mektebi ma‘mûr etsin
Cümle me‘mûrlarının sa’yını meşkûr etsin
2. Feyz-i eltâf-ı Hudâ şa’şa-pâş olmağla
Bu mübârek yerin etrâfını pür-nûr etsin
3. Bu eser bir semer-i lütf-ı Hudâvendîdir
Halkı çok böyle eserler ile mesrûr etsin
4. Terbiyethâne-i etfâl-i vatandır mekteb
Avn-ı Hak dest-i mesâibden onu dîr etsin
5. Sâdık-ı devlet olan bendeleri şâd ederek
Düşmenin rûzunu gözde şeb-i deycûr etsin

Bağdat-1306**15. Ulüvv-i Cenâb***feilâtün feilâtün feilâtün feilün*

1. Her kimin var ise akl u edeb ü iz‘ânı
Yâd eder hürmet ile Âsaf-ı vâlâ-şânı
2. Medhini yazmağa yok kilik-i hünerde tâkat
Meger imdâd ede lütf u kerem-i Rabbânî
3. Lütfen izâh ediniz kimdir o vasf ettiğiniz
Tâ ki hâk-i rehine vaz‘ edelim pîşânı
4. Dâver-i mülk-i kerem Hazret-i Hamdî Pâşâ
Görmemiş çeşm-i felek zâtına misl ü sâni
5. Ne kadardır acaba lütf u inâyeti onun
Var mıdır kullarına merhamet ü ihsânı
6. Merd-i meydân-ı himem ancak odur âlemde
Vermedi vermeyecek kimseye ol meydânı
7. Her kime nisbet edersek edelim bî-şübhe
Lütf u ihsân u keremde görülür rüchânı
8. Hep adâletle mi icrâ ediyor ahkâmı
Hayra ma‘tûf oluyor mu nazar-ı emânı
9. Şer‘ ü kânun ile infâz-ı umûr etmekle
Şâdumân eyledi her kâmil olan insânı

10. Ufk-ı tâlî‘-i sa‘dında olur cilve-nümâ
Şems-i ikbâl ile necm-i şeref-i Osmânî
11. Akl u âdâb u kemâlâtı hakîmâne midir
Ne kadardır acaba mertebe-i irfânı
12. Gerçi haddim yok onun kadrini takdîre fakat
Yakışır olsa Felâtun-ı hikem unvânı
13. Fıtratı rıfk u nevâzişle müzeyyen ise de
Dehşet-efzâ-yı kulüb olmadadır fermânı
14. Din için hizmetini hasmı ederse inkâr
Onu te‘vîle nasıl yol bulacak yârânı
15. Hizmet-i dîne olan sa‘yını eyler tasdîk
Her kimin var ise peygamberine imânı
16. Ehl-i dîn olmasa bir kimseye yoktur asla
Hüsn-i enzârını celb eylemenin imkânı
17. Ederiz öyle ise bizde ona arz-ı senâ
Uğruna vakf ederek sıdk ile cism ü câmı

Şâm-ı Şerîf-1321

16. Tebrik

fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilîn

1. Geldi tevîk-i Hudâvendî birinci rütbeden
Ettik ibrâz-ı hünermendî birinci rütbeden
2. Rütbe-i fazlın soruldu hâce-i idrâkten
Bir lisânı-ı sıdk ile dendi birinci rütbeden
3. Gelmemiştir İbn-i Sinâdan büyük bir feylesof
Sensin ancak misl ü mânendi birinci rütbeden
4. Nakş olundu yâd-ı ihsânın sipîhr-i sînede
Eylerim zikr-i nakşibendî birinci rütbeden
5. Âlemi teshîr eden zincîr-i lütf u re‘fetin
Bendegânın oldu pâ-bendi birinci rütbeden
6. Arş-ı a‘lâ-yı mekârimden mübârek sadrına
Bir nişân-ı müftehir etti birinci rütbeden
7. Hâlisen tebrik eyle arz-ı du‘â-hânı ile
Kalb-i mahzûnum ferâhlandı birinci rütbeden

Bağdat-1323

17. Mücâhede*fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün*

1. Akl-ı kâmil eylemez bâb-ı Hudâdan infikâk
Zikr-i Mevlâyı ferâmûş eylemez vicdân-ı bâk
Sîne-i sıdk u safâ olmaz kederle çâk çâk
Tende tâbın var iken kıl bezl-i hayra inhimâk
Çünkü en âhir olur cây-ı karârın zîr-i hâk
2. Eylemez bir kimseyi kibr ü te‘annüd müstefîd
Hod-pesend-i bî-nihâdı sevmez ol Rabb-i Mecîd
Eyler insânı te‘annüd her faziletten ba‘îd
Nev-i insâna yakışmaz fi‘l-i şeytân-ı ‘anîd
Eyleme İblîse nâr-ı ma‘siyette iştirâk
3. Bî-sebeb hiç kimseyi incitme etme dil-fikâr
Nef‘ eğer ister isen kıl lütf-ı Haktan intizâr
Hâsılı lâzımsa olmak şâd kâm u kâm-kâr
Sâlik-i râh-ı Hudâ ol hayr ile kıl iştihâr
Çünkü cây-ı ehl-i şer dâim olur çâh-ı helâk
4. Ettiğin cürm ü cinâyetten nedâmet etmesen
Celb ü tahsil-i rızâ-yı Hakka himmet etmesen
Sıdk ile ihlâs ile îfâ-yı hizmet etmesen
Hakka karşı her dakika şükr-i ni‘met etmesen
Her iki dünyada billâhî olursun derd-nâk
5. Her ne rütbe eylesen şeytân u nefis ile cihâd
Aczim ol nisbette eyler izdiyâd u iştidâd
Sendedir ey Hâlık-ı küll hep ümîd ü i‘timâd
Sen terahhümle eğer etmez isen bu abdi şâd
Kim terahhüm eylesin yâ Rabbî lâ-rabb-i sivâk

Bağdat-1319**18. İlet-i İşret***fâilâtün fâilâtün fâilün*

1. Akl u işret birbirinden haylî dûr
Olsa da sâkileri gılmân u hûr
2. Gâib etmez akçesiyle aklını

- İşrete meyl etme asâb-ı şu'ûr
3. Za'f u zilletten ibârettir sonu
İbtidâsı gerçi bî-havf u hutûr
 4. İbtidâsı şiddet-i humk u cünûn
İntihâsı gayet za'f u fütûr
 5. İşrete her kim ederse inhimâk
Eyler ondan ol iki hâlet südûr
 6. Mey'le etme kendini hor u hakîr
Pendimi gûş eyle ey merd-i gayûr
 7. Cem dahî olsan felek câmın kırar
Müstefîd etmez seni kibr ü gurûr
 8. Aklını gâib eden korkak olur
Mey içip medhûş olan olmaz cesûr
 9. Bâde-i telh eylemez şîrîn mezâk
Kâse-i semmden şifâ etmez zuhûr
 10. Mey nedir bir düşmen-i akl u zekâ
Mey nedir bir rehzen-i mülk-i şu'ûr
 11. Mey nedir mînâ nedir sâgar nedir
Kim demiş bunlardır esbâb-ı sürûr
 12. Ger bu meslekte devâm eyler ise
Mutlaka bir gün olur çeşmânı kûr
 13. Hak Te'âlâ etmesin bir kimseyi
Mübtelâ-yı illet-i fisk u fücûr

Bağdat-1322

19. Seng-i Mezâr

mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün

1. Murâdın iktisâb-ı feyz u tenvîr-i basîretse
Gel ey zâ'ir oku bir fâtiha sonra bu ebyâtı
2. Mu'azzez muhterem bir zât-ı âlîdir yatan burda
Zevâl-i âlemin işte bu da bürhân-ı isbâtı
3. Harâb-âbâd-ı dehri terk edip kendi sa'âdetle
Harâbâtîlerin sermâye-i fahr u mübâhâtı
4. Tesâdüf etmedim bir böyle ehl-i fikr ü irfâna
Ziyâret eyledim ömründe çok ahyâ vü emvâtı

5. Şarâb-ı nâbdan mehcûr u dûr ettinse dünyada
İlâhî kısmet eyle kendine sahbâ-yı cennâtı

Bağdat-1318

20. Necâbet

feilâtün feilâtün feilâtün feilün

1. Şâm ahâlisi mehâsinle olunmuş tavsîf
Şu sebeptir ki denilmiştir ona Şâm-ı Şerîf
2. Bir bahâr-ı ebedî etmede icrâ-yı nüfûz
Giremez bağlarına bâd-ı muhâlifle harîf
3. Berâda nehri değil sanki akar âb-ı hayât
Rûh-ı sârî gibidir hep suları sâf u nazîf
4. Merce ismiyle müsemma o çemen-zâr-ı bedî‘
Cevdet-i âb u hevâsıyla olunmuş ta‘rîf
5. Dilbere karşı gülü etmededir nâz u niyâz
Dil-i bîmârı budur işte eden zâr u za‘îf
6. Aşk u sevdâ yeridir sahâ-yı Saffâniyye
Hâs u Hâşâkı bile aşk u muhabbetle elîf
7. Sâlihiyye yeridir dâr-ı safâ-bahş-ı na‘îm
Şeref ü fazla odur menzil ü irfâna muzîf
8. Rebûhenin hüsn ü tabî‘isini inkâr etmez
Meger ol kimse ki olsun azıcık akı hafîf
9. Çünkü ser-tâ-kademi olmuş ezelden pür-nûr
Oldu menziline sultân-ı rûsul Şâm-ı Şerîf
10. Gerçi çok fazl u hüner menba‘ıdır hittâ-i Şâm
Âbidin Beg gibi yok onda hünermend ü zarîf
11. Akl-ı küll olsa şu‘â‘ât-ı meh ü mihr-i münîr
Nûr-ı irfânına karşı görünür zıll-ı kesîf
12. Şân-ı ulvîsini takdîse şitâb etmekle
Cân fedâdır nazar-ı lütfuna her tâb-ı münîf
13. Her kime sordum ise verdi şu sûretle cevâb
Âbidin Beg gibi yok sâhib-i vicdân u affîf
14. Beni etmişse de mağlûb keder-i ceys-i humûm
Silk-i nazma ederim işbu temennâyı redîf

15. Bezl-i enzâr-ı inâyet ile Mevlâ kılsın
Zâtını şâd u kavî hasmını nâşâd u za'îf

Şâm-ı Şerîf-1322

21. Safvet-i Vîcdân

fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

1. Görmek istersen cihânda menba'-ı envâr-ı dîn
Gel de gör şems-i kemâl-i Mîr Mehemed Âbidîn
2. Pür-safâdır lütf-ı tâbıyla meşâm-ı mülk-i Şâm
Şöhret-i mecîdiyle oldu gûş-ı âlem pür-tanîn
3. Meclis-i insi tarabgâh-ı melâ'iktir desem
Kavlimi isbât için yüz gösterir rûhü'l-emîn
4. Arz-ı dîdâr eylese fasl-ı şitâda bağda
Bülbüle söyler tabi'at geldi yâr-ı dil-nişîn
5. Hasımını kahretmeye yok hâcet ceng ü cidâl
El verir göstermesi bir sadece çîn-i cebîn
6. Ben hatâ ettim hatâdır düşmanı vardır demek
Teşne-i ihsânıdır her ferd-i sükkân-ı zemîn
7. Hüsn-i halk u hüsn-i tab' u hüsn-i zînet cümleten
Rû-nümâdır zât-ı pâkinde hezârân âferîn
8. Her ne semte azm ederse rehberi tevîkîdir
Her işinde avn-ı Hakdır yâver u yâr-ı Mu'în
9. Kendi nefsinden ziyâde bendegâna lütf edip
Bende-perverlikte îcâd etti bir tarz-ı nevîn

Şâm-ı Şerîf-1321

22. Cemâl-i Fikret

mefûlû mefâilû mefâilû feûlün

1. Muhtâr¹⁶ Bege bak bak ne büyük ehl-i hünerdir
Efkâr-ı hakîmânesi hep dürr ü güherdir
2. Fikr et ne büyük mertebe-i himmeti vardır
Taktîri heman hâric-i idrâk-ı beşerdir
3. Âfâka şeref verdi güzel bir eseriyle

¹⁶ Giritli Ahmet Muhtar Efendi'nin *Mecâl-i Fikret* isimli eseri için yazılmıştır.

- Hûrşîd-i cihân-tâba mu‘âdil bir eserdir
4. Nîk u bedi tezekkür ü tefekkür sadedinde
Şerh eylediği mes’eleler gör ki nelerdir
 5. Fikretle refik olmasa yok nef’i egerçi
Enmûzec-i ihsân-ı Hudâ sem‘ ü basardır
 6. Fikr eylemese âkıbet kârını âdem
Bî-şübhe onun mâhasal sa’yı kederdir
 7. Ancak edilen vasfa sezâ fikr-i sahihtir
Kec-bîn olanın hayrı şer ü nef’i zarardır
 8. Nîreng-i hevâ eylemeye fikrini teşviş
Zîrâ ki bunun âkıbeti havf u hatardır

Şâm-ı Şerîf-1321

23. Kahr-ı İntikâm

feilâtün feilâtün feilâtün feilün

1. Beni zulmünle zebûn eyledin ey tab‘-ı le’îm
İntikâmım alır elbette Hudâvendigârım
2. O zamân ki olunur hayr ile şer vezn ü hisâb
Seni tahlîs edemez kahr-ı Hudâdan zer ü sîm
3. Zer ü sîmin gibi Hak eyleyecek hor u hakîr
Yevm-i mahşerde makâmın olacak nâr-ı cahîm
4. Gerçi küfr üzre ölüp gitti Ebû Cehl-i la‘în
Sana nisbet sayılır kalbi onun kalb-i selîm
5. Kerem-i Haktan uzak lütf-ı Hudâdan mahrûm
Mazhar-ı la‘net olur sen gibi şeytân-ı racîm

Bağdat-1319

24. Melâl-i Hayât

fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

1. Fikr-i hak-bîn âlemi bâtil görür mahzûn olur
Sıdk-ı kavî ü fi‘lden âtıl görür mahzûn olur
2. Hâtırât-ı nefis ü şeytâna kapılmış sâlikin
Hâlini bir mürşid-i kâmil görür mahzûn olur
3. Ehl ü erbâb-ı himem hem-cinsini ihvânını

Zıkr ü fikr-i hayırdan gâfil görür mahzûn olur

4. Râh-ı hem-vâr-ı hakikatten teba'îd eyleyen
Münkirini âlem-i âmil görür mahzûn olur
5. Kûşe-i zillette kalmış feylesof-ı zü-fünûn
Çok cehûlû ni'mete nâ'il görür mahzûn olur
6. Nâr-ı cân-sûz-ı mezâlimle yanar bir kişverin
Hâlini şâhenşeh-i âdil görür mahzûn olur
7. Bir esîr-i kayd-ı gam gamdan rehâ bulmak için
Sa'yını bî-nef' ü bî-hâsıl görür mahzûn olur
8. Tayy-ı eb'ad ile miskin-i âşık-ı şeydâ yine
Vâsıl-ı rûy-ı nâ-kâbil görür mahzûn olur

Bağdat-1309

25. İbret

mefûlû fâilâtü mefâilü fâilün

1. Çerhin irâ'e ettiği eşkâli seyredin
Halkı ihâta eyleyen ahvâli seyredin
2. Gülzâr içinde hâr u has olmuş karîn-i gül
Te'sîr-i hüsn-i tâli' ü ikbâli seyredin
3. Bî-râh-ber hakîkate varmak ümîd eder
Şol bî-bez'a tâlib-i âmâli seyredin
4. Âsârıdır meziyyet-i şâhsı ayân eden
Âhvâli ber-taraf edip ef'âli seyredin
5. İbret-geh-i mesâ'ibi görmek gerek ise
Hâzır olun da meclis-i cühhâli seyredin

Bağdat-1304

26. Garež ü Hased

mefûlû mefâilü mefâilü feûlün

1. İhsân-ı İlâhî gibi bir dâd-resim var
Gerçi feleğin kasdı bana cevri ü cefâdır
2. Varsın hased erbâbı ne derlerse desinler
İnsân olana lâyük olan sıdk u vefâdır
3. Vicdânına baktıkça görür sûret-i Hakkı
Erbâb-ı dilin sînesi mirât-ı safâdır

-
4. Ey hasm-ı denî anlayamazsın bu merâmı
Dânâ-yı suhan hep üdebâ vü zürefâdır
 5. Ehl-i gareze zulm ü sitem lütf u keremdir
Dâ’-ı hissde cevri ü cefâ ayn-ı şifâdır

Bağdat-1316

27. Meveddet

mefâilün feilâtün mefâilün feilün

1. Nedir bu hiss-i meveddet nedir bu meyl-i derûn
Ki satvetiyle eder rûh-ı asdikâyı zebûn
2. Nedir bu aşk-ı hakikat nedir bu celb-i kulüb
Ki dilberin gözü etmez bu mertebe meftûn
3. Eserse semt-i vefâdan şemîm-i hubb u vedâd
Esîr-i cevri-i felek dillere eder imdâd
4. Kırılma sâgar-ı ülfet dağılsa bezm-i sürûr
Dil ü derûnu eder hüzn-i bî-emân berbâd
5. Cemâl-i hubb-ı hakîkîyi eylerim takdîs
Fünûn-ı sıdk u safâyı odur eden tadrîs
6. Cilâ-yı kalb-i meveddet nedir refîk-i şefîk
Safâ-yı tab’-ı uhuvvet nedir celîs-i enîs
7. Şifâ verir dil-i bîmâra feyz-i sıdk u yakîn
Devâ-i lütfuna mazhar olur karîn-i emîn

Şâm-ı Şerîf-1322

28. Hürriyet

mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

1. Bihamdillâh erişti devre-i gülzâr-ı hürriyet
Cilâdâr etti çeşm-i ümmeti dîdâr-ı hürriyet
Dil-i lâhûtîyânda iktisâb-ı inşirâh etti
Yetiştikte sımâh-ı âleme ahabâr-ı hürriyet
2. Mezâlim dest-ber-dest vifâk olmuş idi akdem
Hurûşân ceyş-i gam seylâb-ı hüzne gark idi âlem
Yetiştik çok şükür gülşen-sarây-ı izz ü ikbâle
Meşâm-ı cânı ta‘tîr eyledi ezhar-ı hürriyet

3. Hudâ tevfikini rehber edince cem‘-i ihvâna
Atıldı müstebîd deryâ-yı bî-pâyân-ı nisyâna
Terakkî eyledi şems-i şükûh-ı devlet ü millet
Reh-i irfânı gösterdi bize envâr-ı hürriyet
4. Dirâyet ittihâd etti şecâ‘atle besâletle
Hakîmâne tedbîr ü fedâkârâne himmetle
Yıkıldı tâ esâsından binâ-yı zulmün erkânı
Penâh-ı adl ü hak oldu der ü dîvâr-ı hürriyet
5. Kulûba uğramazdı hiç ümîd-i emn ü âsâyış
Hatâlarla görülmekte devâm eyler idi her iş
Hafâ-gâh-ı ademde müstetîr genc-i mutalsamdır
Yed-i hikmetle oldu münkeşif esrâr-ı hürriyet
6. Cihân bir arsa-i heycâ idi zulm ü şekâvetten
Za‘îf ü âciz ü nâ-çâr idik havf u ihânetten
Düçâr olmuştu hep âmâl-i millet kayd-ı eşkâle
Onu halletti hükm-i akl ile efkâr-ı hürriyet
7. Bugün âmâlimiz hep i‘tilâ-yı şân-ı ümmettir
Teceddüdle terakkî muktezâ-yı akl u hikmettir
Usûl-i nazma da verdi teceddüd feyz-i ulviyyet
Hayât-ı câvidânı bahş eder eş‘âr-ı hürriyet

Bağdat-1324

29. Arîze-i Cevâbiyye¹⁷

fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

1. Ey hünerver iltifâtınla beni şâd eyledin
Gark-ı bahr-ı hüzn idim lütfunla imdâd eyledin
2. Şâma revnak verdi ol âfitâb-ı re‘fetin
Feyzîni bu kerre atf-ı sû-yı Bağdat eyledin
3. Muktezâ-yı hüsn-i halk u safvet-i vicdân ile
Bir velî-ni‘metlik ettin bendeni yâd eyledin
4. Çok zamanlardan beri oldum esîr-i derd ü gam
Bir kerem-nâmenle kayd-ı gamdan âzâd eyledin
5. Sadme-i dest-i kazâdan kalmamıştı tâkatım

¹⁷ Rüfekâ-yı kirâmımdan bir zâta

- Hâne-i sabrım harâb olmuştu âbâd eyledin
6. Mündericdi nâme-i âlîde bir a‘lâ gazel
Onda farkü’l-hadd güzel san‘atlar irâd eyledin
 7. Cisme cân ü cân için neşv ü nemâ vermek gibi
San‘at-ı tahrîrde bir hikmet icâd eyledin
 8. Sen o pâşâ-yı hünerversin ki ilm ü fazl ile
Sayt-ı kadr ü şânını eflâka es‘âd eyledin
 9. Bende-perverlik dahî bir fenn-i âlû’l-âldır
Sen bu fende haylî şâkirdânı üstâd eyledin
 10. Evc-i a‘lâ-yı kemâle irtifâ etmek için
Cümle akrânından akdem tayy-ı eb‘ad eyledin
 11. Dîn ü devlet hizmetinde bezl-i himmet eyledin
İmtisâl-i meslek-i âbâ vü ecdâd eyledin
 12. Zât-ı Hakkın cümle-i in‘âmını tahdîs için
Adl ü hakkâniyeti kendince mu‘tâd eyledin
 13. Hak Te‘âlâ ömrünü ikbâlini kılsın mezîd
Çünkü feyz-i lütfunu hakkımda mezdâd eyledin

Bağdat-1323

30. Kezâ

fâilâtün fâilâtün fâilün

1. Vâsıl oldu emriniz iş‘ârınız
Neş‘e bahş oldu dile eş‘ârınız
2. Benziyor akd-i Süreyyâ nazmına
Ondaki elfâz-ı cevher-bârınız
3. Rûh-perverdir dem-i İsâ gibi
Kuvve-i kudsiyye-i güftârınız
4. Bâb-ı ilm ü hikmeti tezyîn eder
Cevher-i gencîne-i efkârınız
5. Cebr-i kesr-i hâtır-ı nâ-şâddır
Zübde-i âmâl-i hayr-âsârınız
6. Şübhesizdir iktizâ-yı tab‘ ile
Bezl-i lutf u merhamettir kârınız
7. Eylerim arz-ı teşekkür her zaman

Pâyidâr olsun fakat enzârınız

Bağdat-1323

31. Top

mefûlû fâilâtü mefâilü fâilün

1. Bir berk-i cân-güdâz ile bir ra‘d-ı hevî-nâk
Bir dehşet-i zemîn ile bir âfet-i zamân
Bir lerziş-i musîbet ü bir havf-ı bî-emân
Gökler zemîne sâikalar yağdırır gibi
Volkan fezâya âteşini püskürür gibi
İnsânlara tehiyye eder varta-i helâk
2. Bir savt-ı dü-şikâf ü pür-âşûb u cân-hırâş
Tarrâkası cihânı eder ra‘şedâr-ı mevt
Ahvâl-i rûz-ı mahşeri tasvîr eder o savt
Bahr-ı kazâ telâtuma gelmiş gibi garîb
Kahr-ı Hudâ tehâccüme gelmiş gibi mehîb
Îrâs eder nizâm-ı şu‘ûnâta eğnişâş
3. Feryâd eder gazab ile bir eserdir cahîm
Tehdîd eder halâyıkı nâr-ı gazab ile
Âteş saçar alevleri haşyet verir dile
İlkâ eder cihâna bir endişe-i elîm
4. Toptur bu kahr u şiddeti icrâ eden bütün
Toptur eden ketîbe-i a‘dâyı ser-nigûn
Top iddi‘â-yı bâtilı tahkir ü tard eder
Yaylım ateşle mülkünü zîr ü zeber eder

Bağdat-1324

32. Hayâl-i Hâl

fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

1. Tâbi‘im şâirlere bahs-i gül ü gülzârda
İmtisâl etmem fakat vâsf-ı cemâl-i yârda
2. Medh ederler her eserde rûy-ı yâri hâl ile
Zevk-i rûhânî tecellî etmez ol âsârda
3. Şâ‘irânın vehmidir hâle melâhat bahş eden
Bence yoktur bir letâfet benleri tezkârda

4. Söyleyin Allah için bir hüsnü var mı şâmenin
Leke peydâ etmemiş mi gerden-i dildârede
5. Hâr u hastır gülşen-i hüsnünde ol büskürme ben
Bağ içinde menfa‘at yoktur vücûd-ı hârda
6. Hüsn-i âlem-gîre karşı ben siyâhî bendedir
Tab‘-ı âlî i‘tibâr etmez ona pâzârda
7. Kasvet-efzâdır kulûba nokta-i sevdâ-yı hâl
Olma sevdâvî-mizâc kalma sakîm efkârda

Bağdat-1310

33. Nevha-i Aşk

mefâilün feilâtün mefâilün feilün

1. Ererse semt-i kemâlâta merd-i sâha-i aşk
Olur nişîmin-i ikbâli zıll-ı devha-i aşk
2. Hatîb-i minber-i irfânı feyiz-yâb eyler
Dehen-gûşâ-yı kemâl olsa ger karîha-i aşk
3. Şu‘ûn-ı kevn ü mekânı güzel eder tasvîr
Rüsûm-ı rûz-ı ezeldir hutût-ı levha-i aşk
4. Ederse gül gibi bir sîneyi makarr-ı şeref
Nişân-ı mefhareti andırır ceriha-i aşk
5. Rükâd-ı leyl-i ademden odur eden bîdâr
Geline sâmi‘a-i kâinâta sayha-i aşk
6. Hezâr sihr ü füsûn gösterir harîm-i dile
Nevâziş etmede rûha nevâ-yı nevha-i aşk
7. Şemîm-i misk-i cinânı eder bize ihdâ
Cilâ-yı akl u zekâdır safâ-yı nefha-i aşk
8. Sicill-i safha-i âlem kifâyet etmez ona
Bitip tükenmeyecek cân-fezâ medîha-i aşk

Dersa‘âdet-1307

34. Gam-ı Eyyâm

fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

1. Kim çeker bâr-ı gam-ı eyyâmı nâçâr olmasa
Gam harâb eyler cihânı Hak nigehtâr olmasa

2. Âşıkı iz'âc eden ancak belâ-yı hicrdir
Dilde olmaz dâğ-ı hasret firkat-i yâr olmasa
3. Gönlümün feryâdını beyhûde sanma ey tabîb
Eylemez hasretle âh u nâle-i bîmâr olmasa
4. Gerçi çoktur âşık-ı dîdâr-ı gül hayfa ki hiç
Âşık-ı sâdık bulunmaz bülbül-i zâr olmasa
5. Mümkün olmaz gönlüme bir yerde ârâm u huzûr
Mesken-i dilber olan sahn-ı çemenzâr olmasa
6. Ser-fürû olmaz cihânın kahrına âlâmına
Âşık-ı bî-dil esîr-i zülf-i dildâr olmasa
7. Düşmen-i ehl-i fazilet olduğu ma'lûm iken
Kim sever çerh-i sitemkârı sitemkâr olmasa

Bağdat-1304

35. Bedi'a

fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

1. Bâd eser dâmân-ı gülden şâhsârı titretir
Âşıkın âh-ı hazîni zülf-i yâri titretir
2. Dil nasıl tâkat getirsin na're-i mestâneye
Bülbülün feryâdı sahn-ı lâle-zârı titretir
3. Dest-i bîdâd-ı sabâdan goncedir âşüfte-hâl
Zûr-bâzû-yı muhabbet kalb-i zârı titretir
4. Dillerin sayyâdıdır çeşm-i siyâhı dilberin
Her nigâhı saha-i sayd u şikârı titretir
5. Yıldırım te'sîri icrâ eder hicrân-ı aşk
Sîne-i sûzân u kalb-i dâğidârı titretir
6. Şâ'irin dest-i kemâlâtında seyret hâmeyi
Sanma ki dest-i Murtazâdır Zü'l-fikârı titretir
7. Olsa zâhir kûşe-i ebrû-yı merd-i mustakîm
Der-akeb bünyân-ı ömr-i hilekârı titretir
8. Yâveri eltâf-ı Haktır ehl-i sıdk u safvetin
Dehşet-i rûz-ı cezâ ashâb-ı nârı titretir
9. Sâbit ol azminde ey merd-i mücâhid gayret et
Gayret-i merdâne kûh-ı zî-vakârı titretir

Bağdat-1323

36. Nigâh-ı Nevâziş*fâilâtün fâilâtün fâilün*

1. Dergeh-i ihsânına olduk dahîl
Hakkımızda olmasın lütfun kalîl
2. Celb-i kalb-i âşıkân-ı zâr için
Lütfunu âm et emân olma bahîl
3. Pek güzelsin bî-bedelsin dilberim
Yok sana hüsn ü melâhatte misil
4. Sende olmuş muktezâ-yı hilkatın
Hüsn-i sûret hüsn-i sîretle adîl
5. Bir nigâh-ı dil-nevâzın oldu hep
Menzil-i âmâl-i uşşâka delîl
6. Çeşm-i bed-hâh-ı rakîb-i dündür
Hüsnünü hıfz eylesin Rabb-i Celîl

Bağdat-1306**37. Pertev-i Cemâl***mefûlû mefâilû mefâilû feûlün*

1. Evsâf-ı mehâsindir eden âlemi ma‘mûr
Bir lütf ile kıl hâtır-ı nâ-şâdımı mesrûr
2. Ey yâr yeter eylediğin bunca tegâfûl
Etme bu kadar la‘l-i lebinden beni mehcûr
3. Etmezsen eger bezl-i inâyetle nevâziş
Hakkımda olur subh-ı sa‘âdet şeb-i deycûr
4. Cebr etmez isen merhem-i lütf u keremle
Bî-şübhe kalır kalb-i şikestem yine meksûr
5. Hüsn-i nazarın olmasa bir fâide vermez
Ne hâme-i irfân u ne de sa‘id-i pür-zûr
6. Şems-i nazar-ı merhametin kılsa tecellî
Sârî olur âfâk-ı dile şa‘şa‘-i nûr

Bağdat-1311

38. Ruhsâr-ı Âl*mefûlû fâilâtü mefâilü fâilün*

1. Bak bak şu dilberin gül-i ruhsâr-ı âlına
Ermiş bahâr hüsn ü cemâli kemâline
2. Yârin itâbını işiten bahtiyârdır
Bedbaht odur ki olmaya nâ'il-i vaslına
3. Lâzımsa bezm-i sohbet-i yâra mukarenet
Sabr u tahammül etmeli nâz u delâlına
4. Âşık benim diyen çok olur dehrde fakat
Yok kimsenin vukûfu bu kavlin mâlına
5. Görseydi dilberin o letâfetli rûyunu
Hayrân kalırdı Yûsuf-ı Ken'an cemâline

Amasya-1308**39. Dîde-i Fettân***fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün*

1. Mâh-ı nev olmuş cemâlinden münevver sevdiğim
Encüm-i yârâna sensin mihr-i enver sevdiğim
Ru'yet-i dîdârın oldu îd-i ekber sevdiğim
Ben seni terk eylemem tâ rûz-ı mahşer sevdiğim
İşte oldum dergehinde abd-i kemter sevdiğim
2. Bezm-i ülfet makdeminle sevdiğim pür nûr olur
Subh-ı îd olsa dem-i hicrin şeb-i deycûr olur
Kim görürse nevbahâr-ı hüsnünü mesrûr olur
Dîde-i fettânını görmekle dil meshûr olur
Ruhların berg-i gül-i ra'naya benzer sevdiğim
3. Bir hatâdır ger desem dilberlerin akrânısın
Gülşen-i hüsn ü cemâlin gonce-i handânısın
Mekteb-i aşkın güzel mecmu'a-i irfanısın
Sanki kendi rûyunun bir âşık-ı zî-şânısın
Hüsnüne kendin dahî oldun musahhar sevdiğim
4. Ol zamânlar ki muhabbetle beni yâd eyledin
İltifâtınla dil-i nâ-şâdımı şâd eyledin
Gark-ı bahr-ı hüzn olan ma'sûma imdâd eyledin
Hirmen-i ömr-i adûyu mahv u berbâd eyledin

- Her husûsta Hak seni etmiş muzaffer sevdiğim
5. Tâ kıyâmet sohbetin hâtır-nişânımdır benim
İltifâtın feyz-bahş-ı cism ü cânımdır benim
Dâğ-ı sînem hasretim nâm u nişanımdır benim
Hâb-gâhın melce‘im dârü‘l-emânımdır benim
Sen meleksin huld ise eğlendiğin yer sevdiğim
6. Safvet ü vicdânını ruhsâr-ı âlın gösterir
Meslek-i sıdk u safâyı hüsn-i hâlin gösterir
Fıtrat-ı pâkîzeni sıdk-ı makâlin gösterir
Lütfa istihkâkımı şevk-i visâlin gösterir
Vaktidir bezl et yine bir lütf-i diğer sevdiğim

Bağdat-1314

40. Feryâd-ı Rûh

mefûlû mefâilû mefâilû feûlûn

1. Zârım ham-ı ebrû-yı kemândârın elinden
Ol gamze o tîr-i nîgeh-i yârin elinden
2. Düşmen ise de câna yine hicri çekilmez
Feryâd-ı elem devrî-i dîdârın elinden
3. Kim eyleyebilmiş bu kadar cevre tahammül
Kurtar beni yâ Rabbî şu gaddârın elinden
4. Çeşm-i siyehin gamzesi bir âfet-i cândır
Hıfz eyle İlâhî şu sitemkârın elinden
5. Yârin bana gösterdiği envâ‘-ı cefâyı
Hiçkimse daha görmemiş ağyârın elinden
6. Yok dahli bu işte ne rakîbin ne adûnun
Çektim ben o işkenceyi dildârın elinden
7. Zâlim ne kadar kendini tahlîse çalışsa
Âzâd olmaz kudret-i Kakhârın elinden
8. Pâ-bûsî-i dâmân-ı keremdir çıkacak şey
Gam-dîde olan âşık-ı bîmârın elinden

Bağdat-1305

41. Dâğ-ı Hasret

mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

1. Ciğer bir dâğ-ı hasrettir firâk-ı rûy-ı dilberden
Ayırmaz kalb-i zârım rûyunu berg-i gül-i terden
2. Şeb-i hicrin nedir ol dil-şikâf âlâm u ahzânı
Ki müdhiştir hezârân kerre hevl-i rûz-ı mahşerden
3. O rütbe rûh-perverdir şemîm-i zülfi dildârın
Çekilmiş zannedersin bûy-ı misk ü üd u anberden
4. Bakın ol ârız-ı gülğûna ol ruhsâr-ı zîbâya
Ki fark etmez dil-i âşık cebîn-i mâh-ı enverden
5. Nedir müjgân u ebrûlardaki tab‘-ı cefâkârı
Ki bedterdir dile te’sîr-i şimşîr ü hançerden
6. Humâr-ı gafleti terk eyle cûyâ-yı kemâlât ol
Tulû‘ eyler me‘âli maşrık-ı irfân olan yerden

Musul-1319

42. Heykel-i Aşk

feilâtün mefâilün feilün

1. Hareketsiz niçin şu dağ duruyor
Yok mu tab‘ında hiç mâ’il-i aşk
Görünür onda çok menâzır-ı aşk
Belki bir emre intizâr ediyor
2. Dağlara mevc-i münceîm demeli
Çünkü evvel denizdi hep dünya
Mevc-i cûş-ı mehâbet-i deryâ
Hâsıl etti heyâkil-i cebeli
3. Şu cebel muhbîr-i tabi‘attır
Bize târih-i kâinât okuyor
Hâdisât-ı cihânı bildiriyor
Tabakât-ı kitâb-ı hikmettir
4. Şu selâsil şu muhteşem dağlar
Mazhar-ı zübde-i vakayi‘dir
Muhzin ü mekmen-i bedâyi‘dir
Ziyneti kalb-i lâleyi dağlar
5. Dağdaki karların şu‘â‘âtı

- Aks edince uyûn-ı nâzıraya
 İn‘ıtaf eyledikde bâsıraya
 Mahv eder dildeki kûdûrâtı
6. Nakş-ı dâmân-ı kûhu seyredelim
 Levha-i şî‘r-i pür-terâvettir
 Sahne-i gülşen-i letâfettir
 Mazhar-ı lûtf-ı nevbahâr olalım
7. Zirvesinden akan küçük cebelin
 Zannolunmuş ki âb-ı cârîdir
 Halbuki bir hayât-ı sâridir
 Neşr eder feyz-i lütfunu ezelin
8. Görünür hep metâlib-i ervâh
 Dağların sahn-ı lâle-zârında
 Âşıkın sebze-i mezârında
 Heykel-i aşktır bütün eşbâh

Beyrut-1321

43. Rekâbet

fâilâtün mefâilün feilün

1. Dest-i i‘câz-ı sânî-i ezelî
 Bezl-i ihsân eder hafî vü celî
 Reşha-pâş-ı inâyet olmağla
 Muhterem kıldı reng ü bûy-ı gülü
2. Bu tecelli bu imtiyâz-ı şu‘ûn
 Bülbül-i zârı eyledi memnûn
 İktizâ-yı tehâlûf-i âmâl
 Lâleye oldu nakş-ı dâğ-ı derûn
3. Oldu sünbül dahî buna mahcûb
 Âfitâb-ı ümidi etti gurûb
 Hüzn ile çeşm-i girye nâgeh ile
 Ser-fürû oldu ol güzel mahbûb
4. El ele verdi lâle sünbül ile
 Bir hazîn inkisâr-ı müşkil ile
 Mütehassir ü münkesir mağmum

Pür-rekâbet kesildiler gül ile

5. Oldu öyle bir ihtilâf-ı latîf
Sonra aşk etti onları te'lîf
Onları hüsn-i aşk eder mesrûr
Bizi de âşıkâne şî'r-i zarîf

Dersa'âdet-1327

44. Nazm-ı Dil-cû

fâilâtün mefâilün feilün

1. Geliniz seyr-i nev-bahâr edelim
Dilber-i nâzı der-kenâr edelim
2. Sünbül-i zülf-i yâri koklayalım
Dil-i bîmâr-ı aşkı okşayalım
3. Severim ben zemîn-i tenhâyı
Severim deşt ü kûh u sahrâyı
4. İşte matlûb olan zemîn bu zemîn
Her taraf pür vakâr u pür temkin
5. Perî-i nev-bahâr-ı tâze heves
Serdi sahrâlara yeşil atlas
6. Her taraf sebze-zâr-ı şevk olmuş
Her çiçek bir nişân-ı aşk olmuş
7. Cümle-i dil-şikestegân-ı cefâ
Dilleri oldu bezm-gâh-ı safâ
8. Nağamât-ı tuyûr-ı hoş elhân
Ebedî bir sürûr eder i'lân
9. Küçücük kuşların cıvıltıları
Komadı hüzn ü inkisâr eseri
10. Bir güzel kuş kasîde nazm ediyor
Âşıkâne neşîdeler okuyor
11. İhtizâz eyledikçe bâd-ı nesîm
Veriyor kâinâta feyz-i amîm
12. Sâde bir şî'r-i tâb-nâk u nezîh
Olur etrâf-ı cûy-bâra şebîh
13. O letâfet ki var leb-i cûda
Görünür böyle nazm-ı dil-cûda

Süleymâniye-1326

45. Deryâ-yı Ummân*fâilâtün mefâilün feilün*

1. Bak şu âsâr-ı sun‘-ı Mevlâya
Bak mehâbet-nümâ şu deryâyâ
2. Sath-ı pür-surişi temevvüc eder
Dil-i âşık gibi teheyvüc eder
3. Dağ gibi dalgalar eder icâd
Dehşetinden cihân eder feryâd
4. Öylece gerçi çok huşûneti var
Bir de bir devre-i sükûneti var
5. O zamân âşık-ı hazîne döner
Âdetâ şu‘le-i ümidi söner
6. O güzel rû-yı sâf u sîmâyı
Gösterir bir sükûn-ı bî-tâbı
7. Sathı âyine-i tabi‘at olur
Levha-i ihtîşâm u ziynet olur
8. Gece ma‘kes olur sitârelere
Görünür yerde âsumân nazara
9. Bir hafif rüzgâr temâs etse
Şu‘le-i mehde in‘ikâs etse
10. Ârızı bedr-i envere benzer
Sîm-ten bir perî denizde gezer

Bombay-1320**46. Mesâ-yı Îd***fâilâtün mefâilün feilün*

1. Bir bahâr mevsiminde vakt-i sabâh
Okşuyorken zemîni rûh u riyâh
2. Parlıyorken semâda matla‘-i nûr
Gölüyorken cihân ferîh ü fehûr
3. Bir bulut bûs eder leb-i ufku
Celb eder reşk-i fecr ile şafakı
4. O bulut gitgide tekessür eder
Yere karşı semâ tesettür eder

5. Çekilir bir ridâ-yı serd ü sefid
Değişir tarz-ı dil-firib-i ümîd
6. Dem-i şâdı çabuk sürûr eyler
Buralı bir hevâ zuhur eyler
7. Na‘ra-i ra‘d u aks-i berk-i cihân
Olur a‘mâk-ı kalbe lerze-resân
8. Ra‘d ise nâle-i semâvîdir
Nâlede âh-ı serdi hâvîdir
9. Eşk-i mâtem gibi iner bârân
Mahv olur şevk ü şâdî-i yârân
10. Her kemâli zevâl eder ta‘kîb
Her ümidi budur eden tahrîb
11. Muktezâ-yı nizâm-ı âlemdir
Subh-ı İdın mesâsı matemdir

Dersa‘âdet-1308

47. Şu‘ûn-ı Kevn

mefûlû mefâilün feilün

1. Hallâk-ı cihân semâ yaratmış
Ecrâm ile sakfını donatmış
2. Kurs-ı meh u mihri pek güzeldir
Bunlar iki pertev-i ezeldir
3. Ancak birinin küsûfu vardır
Diğer birinin hüsûfu vardır
4. Seyr eyle tarîk-i kehkeşânı
Ol şâh-râh-ı ziyâ-nişânı
5. Gör onda olan inhinâyı
Göstermede cânib-i fenâyı
6. Bir şeyde bekâ tefekkür etme
Bir reng-i vefâ tasavvûr etme
7. Gerdûn ki nazarda nîlgûndur
Bir câm-ı safâ-yı ser-nigûndur
8. Gerçi güzel âfitâbı vardır

-
- Cân yakmağa da şihâbı vardır
9. Biz gerçi deriz sitârelerdir
Zâhir görünen şerârelerdir
10. Dûd-ı dil halk olan sehâbı
Setr etmede mâh u âfitâbı
11. Âvâz-ı mehîb ra‘d u berki
Tehdîd eder garb u şarkı
12. Her katre-i feyz-bahş bârân
Her bâd-ı nesîm-i nev-bahârân
13. Bir eşk-i sefididir semânın
Bir âh-ı hazînidir cihânın
14. İcâb-ı tabi‘at-ı zemîndir
Üstünde ne var ise hazîndir
15. Âlem deme cây-ı pür şerefdir
Peygûle-i mihnet ü esefdir
16. Bir arsa-i gîrûdâra benzer
Mevc-i yemm-i bî-karâra benzer
17. Gâyetle güzel bahârı vardır
Ol mevsimin iştiyârı vardır
18. Bir başka zamânı var onun da
Ya‘ni ki hazânı var onun da
19. Gerçi gül-i hoş-likâsı çoktur
Hayfa ki gülün bekâsı yoktur
20. Hûn-ı dili gör tecessüm etmiş
Gül gonca olup tebessüm etmiş
21. Bülbül ise rûh-ı âşikândır
Mehcûr-ı safâ-yı âşiyândır
22. Hemdem ona yoktur ins ü cândan
Feryâd ediyor gam-ı cihândan
23. Bezm-i meye benzemiyor bu âlem
Bî-hûşdur onda nev-i âdem
-

-
24. Her bir deminin sonu kederdir
Nev-i beşerin demi hederdir
25. İnsânlar ölür inen gamla
Eyyâmı geçer gam u elemle
26. Toplansa sirişk-i eh-i irfân
Dünyada olur ikinci tûfân
27. Mahsûl-i cihân gam u kederdir
Dâd u sitedi bütün zarârdır
28. Dünyaya denilmeliydi makber
Zîrâ doludur ölümle her yer
29. Ta‘mîr-i mezâr için mi geldik
Pâ-i geşt ü güzâr için mi geldik
30. Gülşende nevâ-yı andelibân
Külhanda mezellet-i garibân
31. Rikkat veriyor dil-i hazîne
Müncer olur âh ile enîne
32. Yok çâre-i germ ü serd-i âlem
Yok gâyet-i kahr u derd-i âlem
33. Sevdâ da belâ-yı hânûmândır
Bir nâr-ı gazâb-ı cism ü cândır
34. Dil verme cemâl-i yâre zîrâ
İcâb-ı vefâyı etmez icrâ
35. Pek aldatıcı cemâli vardır
Zannetme onun kemâli vardır
36. Ebnâ-yı beşer birer belâdır
Hep yek diğeriyle mübtelâdır
37. Söndükde çerâğ-ı izz ü câhın
Eflâke de çıksa âh u vâhın
38. Kimse sana arz-ı hizmet etmez
İmdâdına kimse himmet etmez
39. Eltâf-ı Hudâya kıl tevessül
Ahkâm-ı kazâya kıl tevekkül
-

-
40. İhsânlarına teşekkür eyle
Hikmetlerini tezekkür eyle
41. Olsan da kederle zâr u nâlân
Âlâmını etme halka i’lân
42. Söyle ki bu şîve-i kadirdir
Zîrâ o da ayrı bir kederdir
43. Servet-i tama’ ile olma mağrûr
Mansıb hevesiyle olma mesrûr
44. Emvâl-i za’ife olma gâsıb
Bir gün seni terk eder menâsıb
45. Hırs u tama’a kapılmak olmaz
Nâr-ı gazaba atılmak olmaz
46. Ey şahs-ı hasûd-ı bî-mürüvvet
Ey tab‘-ı hasîs-i bî-fütüvvet
47. Dünyaya nedir senin lüzûmun
Yetmez mi tehâlik ü hücûmun
48. Çok geldi cihâna ehl-i kudret
Çok geldi harîs-i şân u şöret
49. Onlar gibi sende zâr olursun
Gam-dîde vü dil-fikâr olursun
50. Ey sâhib-i hüsn-i tab’-ı vicdân
Ey menba’-ı akl u fehm ü iz’ân
51. İbret yeridir cihân-ı fânî
Gûş eyle kelâm-ı irfânı
52. İsbât-ı liyâkat eyleyenler
İbrâz-ı sadakat eyleyenler
53. İnsânlara hayır-hâh olurlar
Şâyeste-i izz ü câh olurlar
54. Ol ehl-i vakâr-ı hilm ü temkîn
Ahbâbını etme zâr u gamgîn
55. Aldanma adüvv-i bed-nihâda
-

- Yoktur sana ondan istifâde
56. Re'fet olamaz dil-i adûda
Hiç su duramaz kırık sebûda
57. Düşmenleri etme mahrem-i râz
Efkârını etme hasma ibrâz
58. Lâzımsa da işde akl u tedbîr
Tedbîr edemez kazâyı tağyîr
59. Me'mûruz egerçi kesb ü kâra
Vâcibdir egerçi istişâre
60. Etmezse cânib-i Hak meşîet
Hâsıl olamaz muvaffakiyet
61. Farz et ki bahâdır-ı zamânsın
Yâhûd ki za'îf ü nâtüvânsın
62. Hakdır edecek seni muvaffak
Etmezsen eger cidâl-i nâ-hak
63. Ne şâh u ne de gedâdan iste
Fevz ü zaferi Hudâdan iste
64. Her kârını eyle Hakka tefvîz
Ahkâm-ı kazâyâ etme ta'rîz
65. Vîrânede bir garîb muhtâc
Yatmakda alîl ü bî-tevâ ac
66. Hâkim ise başka bir sebeble
Hâkimleri hep düşündüren şey(ler)
67. Sehm-i gam-ı dehre olmuş âmâc
Ulviyyet-i taht u ziynet-i tâc
68. Ahvâl-i cihâna sarf-ı efkâr (et)
Ey hâdî-i menhec-i sa'âdet
69. Eyler bize hüzn ü hayret intâc
Göster bize bir sirâc-ı vehhâc

Bağdat 1323

Örnek Sayfa:

Kaynakça

- Coşkun, R. (1999). *Allah'ın ilim ve irâde sıfatları ve Emîn Feyzî'nin bu konudaki eserinin değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Feyzî, E. (R.1343). *İlim ü irâde*. Necm-i İstikbal Matbası.
- Feyzî, E. (R.1327). *Şu‘â‘ât*. Nişan Babikyan Matbası.
- Feyzi, E. (R.1339). *Encümen-i edîbân*. Tercüman-ı Hakikat Matbası.
- Feyzî, E. (R.1341). *Îlâve-i şu‘â‘ât*. Necm-i İstikbâl Matbası.
- Feyzî, E. (R.1309). *İcmâl-i netâyic*. Karabet Matbası.
- Feyzî, E. (R.1308). *Hevâ-yı nesîmî*. Ahter Matbası.

-
- İnal, İ. M. (1999). *Son asır Türk şairleri*. C. 1, Milli Eğitim Basımevi.
- Kurnaz, C. & Tatcı, M. (2001). *Mehmet Nâil Tuman, divân şâirlerinin muhtasar biyografileri*. C. 2, Bizim Büro Yayınları.
- Parlatır, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınları.
- Totonji H. (2020). Mehmed Emîn Feyzî Bey ve ilâve-i şu‘â‘ât üzerine. *Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE) (ASEAD)* 7 (8), 181-190.